

BAJAI HONPOLGÁR

2013. március

XXIV. évfolyam 3. (268) szám

Ára: 250 Ft

A Duna-völgyi-főcsatorna (DVCS) torkolati szivattyútelepe

Vizek mennyiségi és minőségi védelme a Duna-völgyben

Igazgatóságunk

A bajai Vízügyi Igazgatóság 1955. január 15-én jött létre. Működési területe 5881 km², amely Bács-Kiskun és Baranya megye területét érinti, magában foglalva 90 települést.

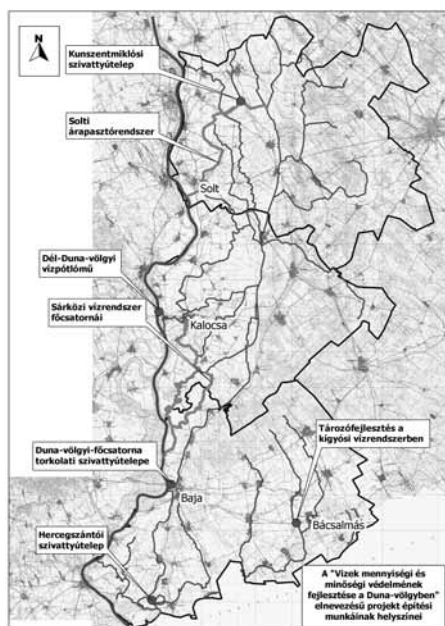
Az igazgatóság vízgazdálkodási tevékenységének kiemelt feladata a Dunán érkező vízhozamok rendezett és biztonságos levezetése, a védelmi rendszer (árvízvédelmi töltések, jégtörőhajó-flotta) működtetése, fenntartása, üzemeltetése. Kisvizek idején gondoskodunk az öntözés, a biztonságos folyamihajózás feltételeinek, valamint a Duna hullámterében elhelyezkedő páratlanul gazdag ökológiai értékek vízigényeinek folyamatos biztosításáról.

Hasonlóan nagy jelentőségű a területre érkező, vagy a területen jelentkező belvizek biztonságos levezetése. A feladatvégzés az 1920-as, majd az 1970-es és az 1980-as években végrehajtott fejlesztéseket követően 910 km hosszú főművi csatornán történik, melyekből 535 km az öntözővízet is szállító kettős-működésű csatorna. A belvizes szakágazat irányítja a zsilipes műtárgyak kellő időben történő nyitásával és zárásával a vízkormányzást, hogy megfelelő mennyiségben jussanak öntözővizek a terület használóihoz.

A vízminőségi kárelhárítási művelet irányítása szintén igazgatósági feladat: az

illetékes hatóságok bevonásával ügyeletet és figyelőszolgálatot működtetünk, hogy az esetlegesen bekövetkezett környezetkárosodásról mielőbb információt szerezzünk.

Nagy gondot fordítunk az országos Ivóvízminőség-javító Program végrehajtására, mivel működési területünk az ivóvízminőségi problémák által leginkább érintett területek közé tartozik. Továbbá folyamatos figyelemmel kísérjük a Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -Tisztítási Megvalósítási Program keretén belüli beruházásokat. Mint a befogadók kezelőjeként igyekszünk érvényesíteni a Víz Kezretírányelv előírásait.

Az igazgatóság területén lévő felszíni vízkészlet jelentős részét (~92%) a Dunából átvezetett vízmennyiségek alkotják. A fenntartható vízkészlet-gazdálkodás elveinek figyelembevételével igazgatóságunk törekszik a felszíni és felszín alatti vízkészletek mind mennyiségi, mind minőségi szempontból felhasználható állapotban tartására. Ezt a célt szolgálják többek között a kezelésünkben lévő belvízi tározók (Ágasegyházi-rét, Orgoványi-rét, Csíraszék, Kolon-tó), amelyek a területről lefolyó vizek egy részét befogadják és a felszínen, vagy a talajba szivárogtatva elraktározzák, ezáltal némiképp mérsékelve a szélsőséges időjárás káros következményeit.

A fenntartási, üzemelési, fejlesztési és az ellenőrzési feladatok maradéktalan és egyre hatékonyabb ellátásához minden szakágazatunkban szükség van arra, hogy a kizárólagos állami tulajdonban lévő vízellátási munkáink állagát megóvjuk, kapacitásukat szükség szerint bővítsük. Fejlesztési programjainkkal kívánjuk elérni céljainkat, anyagi forrásokat pályázatokon keresünk.

A projekt indokoltasága

Az Európai Unió pályázati források megnyílásakor – részben az alábbi problémák orvoslása érdekében – projektjavaslatot nyújtottunk be a Dél-alföldi Regionális Fejlesztési Tanácshoz, melyben megfogalmaztunk egy 4,5 milliárd Ft-os beruházási javaslatot, a kezelésünkben lévő művek fejlesztésére. Pályázatunkat a Tanács a Kormány elé terjesztette, ahol a 1048/2010. Kormányhatározat 3,2 milliárd Ft támogatási összeggel, „Víz mennyiségi és minőségi védelmének fejlesztése a Duna-völgyben” címmel, kiemelt projektként nevesítette.

Az ár- és belvizek károkozás nélküli levezetésénél nagy előrelépést jelentett az egyes vízrendszereket összekötő csatornák megépítése, zsiliprendszerrel való működtetése. Ezáltal vizeink kormányozhatóvá váltak, ebből adódóan megfelelő mennyiségű és minőségű vízkészlet biztosítható a mezőgazdasági, természetvédelmi és ökológiai vízigények kiszolgálására.

Optimális vízkormányzás azonban csak jó műszaki állapotban lévő vízellátási munkákkal lehetséges, és az Igazgatóságunk kezelésében lévő csatornák és műtárgyak sajnos sok esetben nem elégítik ki ezeket a követelményeket.

Csatornáink jelentősen feliszapolódtak, ami helyenként elérheti a névleges teljesítmény akár 50 %-át is, ezáltal csökkent a medrek vízzállító képessége és vízminőségromlást is okoz, veszélyeztetve ezzel a csatornák élővilágát.

Szivattyútelepeinken megépítésük óta jelentősebb felújítás nem volt, csupán a legszükségesebb karbantartási munkák elvégzésének volt fedezete. A 40-50 évvel ezelőtt kiépített elektromos rendszer ma már nem üzembiztos, és a szivattyúk át-emelő kapacitása is több esetben elégtelennek bizonyult. A gépészeti berendezések korrodáltak, az üzemviteli épületek hiányoznak, vagy elavultak. A műtárgyainkról is hasonló mondható el, az emelő-berendezések megkoptak, a zsiliptáblák korrodáltak, mozgathatóságunk több esetben nehézséget jelent.

Megvalósuló projektelemek és az általuk elért eredmények

A projekt keretében Igazgatóságunk Kunszentmiklóstól a déli országhatárig, összesen hét helyszínen végez fejlesztéseket. Ezek célja egyrészt a belvízelvezetés hatékonyságának növelése, másrészt a lehullott csapadék nagyobb arányú visszatartása, illetve a hasznosítható vízkészlet dunai vízkimeléssel növelése.

A beavatkozás főbb elemei a következők:

1.) A Duna-völgyi-főcsatorna (DVCS) torkolati szivattyútelepe az ország legnagyobb belvízrendszerének kulcsfontosságú létesítménye, magas vízállás esetén biztosítja a 3209 km² nagyságú dél-Duna-völgyi belvízrendszer mentesítését. A telepen felújításra került a szivattyúgépház, az elektromos és gépészeti berendezések, továbbá a zsiliptáblák és a tolózárok is megújultak, jelentős mértékben hozzájárulva az üzemelés biztonságához. Új mobil uszadék-fogót is kialakítottunk, hogy az érkező uszadék ne szennyezze a Dunát, illetve a fürdőzők és horgászok nagy ked-

vencét, a Sugovicát. Megépült a korszerű üzemviteli épület, ami a védekezés idején a kezelőszemélyzet pihenését biztosítja.

2.) A kunszentmiklósi szivattyútelep rekonstrukciójával lehetővé tettük, hogy a Kunszentmiklós környéki síkság nagy belvizeit ne kelljen Bajáig vezetni, hanem át-emeléssel a Solti-árapasztó rendszerbe, onnan pedig a Dunába kerüljenek.

3.) A hercegszántói szivattyútelep az Igali vízrendszer szivattyúzott (gravitációsan nem levezethető) öblözete, Hercegszántó és Dávod települések között terül el, nagysága 21 km². Fő befogadója a Klágya-Duna, amely a szivattyúteleppel csatlakozik a Ferenc-tápcsatornához.

A szivattyútelep által mentesített terület mélyfekvésű, és intenzív mezőgazdasági tevékenység folyik rajta, ezért fontos az érkező belvizek biztonságos levezethetősége, amelyet egy új, fix szivattyúkapacitás beépítésével tettünk lehetővé. Ezen felül megújult a szivattyúház külseje és az üzemviteli épület is, továbbá partvédelmet alakítottunk ki, és uszadékfogó gerebet helyeztünk el a szivattyúk bevezető csatornája elé.

A három szivattyútelep rekonstrukciója befejeződött, üzembe helyezésük folyamatban van.

4.) A tározófejlesztés a Kígyós vízrendszerben című projektelemünk keretében egy közel 1 millió m³ nagyságú, többcélú tározó létesül Mátételke és Bácsalmás térségében, melynek építése jelenleg is folyik. A tározó elsődleges célja a belvízi elöntésekkel szembeni biztonság növelése, járulékos haszna az évi kb. 140 000 m³ hasznosítható vízkészlet, ami – hagyományos öntözési módszerekkel – kb. 200 ha terület öntözésére elegendő. Ezen kívül biztosak vagyunk benne, hogy feltöltését követően vonzó célpontja lesz a kirándulni vágyóknak, a horgászat és a természet kedvelőinek.

5.) A projekt keretében elvégeztük a Sárközi vízrendszer főcsatornáinak rekonstrukcióját, ez a két főcsatornán összesen 73,2 km hosszú mederkostrást jelent. A főcsatornák jelentős mennyiségű belvizet szállítanak a Duna felé. A munkálatok indoka, hogy a csatornák kostrás előtti vízzállító kapacitása alig 50%-a volt a névleges teljesítőképességnek. A lerakódott szerves iszap eltávolításával hozzájárultunk a vízminőség javulásához is.

6.) A hátsági vízpótlás kapcsán a Duna-völgyi-főcsatorna szabad vízkészletének növelésére korábban már megépült a Foktő-Barákai vízpótlómű. Jelen projekt keretében megkértszereztük a vízkivételi mű kapacitását a Sárközi vízrendszerben

jelentkező ökológiai és mezőgazdasági vízhasznosítási igények biztonságos kiszolgálása érdekében.

7.) A hetedik projektetem a solti árapasztórendszer fejlesztése, ami egyaránt jelent belvízlevezetési és vízviasszatartási kapacitásbővítést, másrészt vízminőségjavító szerepe is van. A fejlesztés keretében a Solti árapasztó-csatorna vízszállító képességét több mint négyszeresére növeljük. A 8,0 m³/s kapacitásúra növelt árapasztó csatornán vezetjük ki többek között a Kunszentmiklósnál áttemelt 4,0 m³/s vízhozamot, és a térségből idegravitáló többi vizeket. Ezzel jelentősen tehermentesítjük a belvízrendszer alsóbb szakaszát. A fejlesztés kapcsán épül egy 2,0 m³/s kapacitású torkolati szivattyútelep, ami magas dunai vízállás esetén is lehetővé teszi a belvíz kivezetést. Ebben a rendszerben több műtárgy- és mederrekonstrukció is készül.

A fejlesztés kapcsán megújul Igazgatóságunk vízrajzi távmérőhálózata, ami ma már elengedhetetlen eszköze a gyors és hatékony üzemirányítási beavatkozásoknak. Összesen 22 új állomás kiépítésével korszerűsítettük a vízrajzi megfigyelőhálózatot.

Jövőkép, várható projektek

Reményeink szerint a projekt végrehajtásával sikerül érzékelhető változást hozni a térség vízgazdálkodásban, az érintett szakaszokon a lakosság rendezettebb medret és partokat talál, illetve csökkennek a vízlevezetési elégtelenségből vagy vízminőség romlásból származó panaszok.

Igazgatóságunk továbbra is keresi a lehetőségeket, hogy – figyelembe véve a területhasználók, a területen gazdálkodók, és a természetvédelem érdekeit – folyamatos fejlesztésekkel és rekonstrukciókkal javítsa a kezelésében lévő vizek ál-

lapotát, fenntarthatóságát. A jó állapot nemcsak a víz tisztaságát, hanem a vízhez kötődő élőhelyek minél zavartalanabb állapotát, illetve a megfelelő vízmennyiséget is jelenti.

A 2013-ban induló új projektjeink között szerepel a Kadia Ó-dunai tározó építése Hercegszántó határában, illetve terveink között szerepel az egész Mohácsi-sziget térségére kiterjedő jelentős fejlesztés, ami – ha javaslatunk támogatást nyer – alapjaiban megújítja a terület viszonylag zárt, vízgazdálkodási értelemben elszigetelt jellegét.

Terveink között szerepel a Kígyós-főgyűjtő Bácsalmás–Jánoshalma közötti szakasz levezető képességének növelése, továbbá egy Bácsborsód alatti, jelenleg ideiglenes tározó állandó tározóvá történő átalakítása, valamint Dunapataj térségében a Kékesi-réti, Szelidi-tavi csatornák fejlesztése.

Hornyák Szilvia

Bartos Aranka emlékezete

Költői hagyaték, prózai gondolatokkal

Bartos Endre művészeti hagyatékának gondozása mellett, a költő testvérhúg eltávoztával, sorsom kegyéből, magaménak tudhatom Aranka szellemi hagyatéka feldolgozásának, ápolásának felemelően szép feladatát is.

Az első négy bácsborsódi éve – édesapja ott volt tanító – kivételével haláláig élt a Drescher Ede utcai szülői házban, és megőrzött mindent, ha egy picike, éppen eszébe jutott gondolat volt is csak az írásra alkalmas, éppen keze ügyébe eső írólapon, borítékon, vagy éppen gázszámlán. Megőrizte az évszázados okmányokat, fényképeket, ősei fennmaradt relikviáit. Íróasztalom hetek óta papírhegyekkel körbeásta. Nagy gonddal kell átnézni minden egyes írott szót, nehogy pótolhatatlan érték kerüljön a megsemmisítésre szánt papírhalmazra.

Aranka egyéniségétől távol állt, hogy versei közreadásáért újságoknál, kiadóknál kilincseljen. Megelégedett azzal, hogy a neki is tetsző verséről tucatnyi fénymásolatot készíttessen, s adja barátainak, ismerőseinek. Hatvan éves volt, mikor első verseskötete – *Oxigén* – megjelent. Az utolsó, negyedik kötete már „közös” munkánk volt – az övé a *Költészet*, az enyém a *technika*: a gépelés, szerkesztés, nyomdai megjelenítés. Ez volt a *Tűzmadár*, a 2008 karácsonyára elkészült vaskos haiku-kötete

(igényes, a költő lelkét megérző méltatás éppen a most őt búcsúztató *Honpolgárban* jelent meg, Bálint László tollából).

Életművének döntő része soha nem látott nyilvánosságot, e költeményeit rendszerezem most tematika szerint, egy gyűjteményes verseskötet megjelentetése reményében. Több száz versét számítógépre viszem, így lesz az életmű hozzáférhető – a hálás utókor számára – egyetlen lemezen, kéziratait pedig a könyvtár helytörténeti gyűjteménye részére szándékozom felajánlani.

Természetesen a hagyaték legértékesebb része a költői életmű – ám a rendszerező munkát még szerethetőbbé, a szinte naponta előkerülő meglepetés-„kincsek” tesszik. Ilyen érték Gál Ernő dédnagyapja III. Béla Gimnáziumban kapott bizonyítványa, 1868-ból, ugyancsak az ő aranyozott szélű levélpapírra, aranyszínű tintával írt levele nagyanyjához; vagy az úknagyapa, Gaál Péter (a Déri kert melletti utca viseli nevét!) részére, Budapestről feladott távirat, „Gaál földbirtokos BAJA” címmel – a táviraton a válasz szövegével, Gaál Péter aláírásával, 1880-ból. És itt a sok-sok fénykép, a dúsgazdag ősökről – kik már nem segíthettek a négy Bartos-gyerekekkel magára maradt, keserves szegénységben élni kényszerülő édesanyjának, Sztrilits Irminnek.

Nos, ő az, Aranka édesanyja, akitől a legszebb meglepetés-ajándékokat kaphattam! Itt van mellettem *Őszi virágok – Írásaim* címmel egy versekkel teleírt füzet. Már örök titok marad, hogy Aranka miért nem beszélt soha erről, mint ahogy a másik édesanya-kincsről sem: egy bekötött könyvecske, *Életem története* címmel, ötven oldalon a gépelt Élet, másik ötvenen újabb versek. Egyiket sem tudtam letenni, amíg az utolsó betűt is magamba nem szívtam.

A katarzist leírni, elmondani nem lehet. Az Édesanya szavakból kitárulkozó lelke vitt még közelebb Aranka lelkéhez. Mekkora csoda lehetett volna előbb találkozhatnom ennek az asszonynak énjével! Ha lehet, általa még jobban szerethettem volna Bartos Arankát.

Gyönyörű költeményeket írt, soha egyetlen nem láthatott viszont nyomtatásban – pedig oly nagyon szeretett volna költő lenni.

Így ír *Alom* című versében: „Vágglyal suttogtam: válj valóra szép álmod, / Varázsold rózsássá életem, lehessen költő. / Nyútsd kezéd, ó Múza, hogy nagy legyen nevem! / Tedd boldoggá, napfényesség sötét egem, / Csillagtalán sötét egem.”

Váljon valóra most álma, vágyott halála után 47 évvel, hogy költővé lett Aranka lánya verseivel együtt, az ő verse is megjelenjen itt:

Sztrilits Irmin (1907-1966)

HIÁBA VÁRNI...

Tudod te, mi az szeretni?
Tudod te, mi az szenvedni?
Ha vérzik a szív,
Tudod, mi az?
Reménytelen fekete csend,
Reménytelen fekete jaj!

És állni fájón,
Bús csóktalan...
Kíáltani messzeségbe,
Kíáltani, hogy gyere már!
Hiába várni,
Mindhiába...
Sikoltani félelemtől,
Sikoltani és remegni,
A kart kitárva,
Lesve, várva!

Csókot dobni távolokba,
Csókot dobni a szívedbe;
Egy éjszakán át...
Sírni, sírni.
A jöttöd remélni, várni,
A jöttöd, ó, százszor kérni!
És érted sírni,
Sírni, sírni...

Pálmai József

2010. december 20.

Aranka utolsónak lediktált haikuja:
(P. J.)

ÉN-HAIKU

Ha anyag lenne,
léket kapna a lélek,
és elsüllyedne,

mint a gondolat,
mikor pásztor, az agy,
végleg elhagyja.

(2012 decemberében)

Bartos Aranka

ÖNÉLETRAJZ HELYETT

Úti keresztfa tövénél a vándor, ha
leroskad, s a látóhatáron túlra tekint,
ősi erő szövö át csendjét, mint annak,
aki békét nyer a szavak reményzöld
sűrűjében, e viharpihentető nagyerdő
közepén... Már gondolati formában
is zenél a magyar szó, Istentől való
nyelv a mienk, ahol hittel rak
fészket a költészet: – tölgyfalomb
sátorban a dalos madár. Az emberi lét
talaján annyi a buktató, ahány a lépés,
de a tilosba tévedt, űzött elme, ha
elfárad, itt nyugóhelyre talál, mert
versben a szó megdicsőül, mint déli
sugár az úti kereszt pléhkrisztusán.

2008. október 4.

Bartos Aranka utolsó verse

LÁTHATÓ TITOK

(Bartos Endre
„Erdő holdfényben” képéhez
– ajánlom Pálmai Józsefnek)

Annak a képnek
az éjben Hold-szeme van,
s a halványsárga
fény közepén – rejtve –
Krisztus keresztje áll.
Mit kívánt mondani
a Művész, faágaknak
álcázott Krisztusával?
A véletlenek anygala
játszott veled?
Vagy hited pajzsát
ösmélyből hozta
az akarás?
Álmaid és a tudat
társulása volt?
E látomás titkát
suttogja némán a csend,
sugározza a Hold.

(2012 decemberében)

Aranka
2012. december 28-án
távozott az életből

Szeresettek lenni

Részletek a Láncok, láncszemek és a Napló című írásaimból, Bartos Arankára emlékezve

...ilyen lelki rákészülésem csak bajai útjaink előtt szokott lenni, ha szeretett Arankánkat látogatjuk egyszer-egyszer, Bartos Aranka remek prózát ír, s különös hangulatú versvilágát is nagyon szeretem, háza maga a mese, majdnem annyira szívemhez nőtt, mint a cseresznyési ház, néhány részletében talán hasonlít is hozzá, több emberöltőnyi szeretet épült itt össze

egy csodálatos miliővé, egyszerűen megteremtette a teljes harmóniát, mintha belőle lélegezne a dús vegetációjú udvar, s a házban az összes tárgy, anyu elvesztése után tudtam meg, hogy Aranka egyidős velem, de ezt a korkülönbséget soha nem érzékelem, ha ülök a bátyja csodálatos festményeivel telerakott szobában s hallgatom őt, szeretem Bartos Aranka levele-

it is, mostanában sok bennük a féltés, vigyázatok magatokra, és szeresettek lenni, írja utolsó levelében, jaj, csak tudnám betartani szeretetteljes intelmeit, először általában Garára megyünk, hogy fájdalomtompultával ülhessek Aranka mellé, s ne legyen már bennem a szorongás, amit gyertyagyújtás előtt érzek....

*

...felhangzik a moldvai népdal, hazám, hazám, csendes hajzám./ bárcsak határid láthatnám,/ látom füstjít, de csak elig,/ az ég alatt lengedezik, s a hetedik versszak végéig teljesen lecsendesednek a belső hangok, nincs más, csak a várakozás, s aztán a várakozás nyugtalanságát, izgalmát hirtelen felváltja valami örömmel s megnyugvással teljes belső béke, belső kitérülködés, olyasféle dolog ez, mint a láthatatlan szálak érzékelése lélek és lélek között, mikor a szem s a fül tapasztalása kevés ehhez a folyamat-hoz, s bizonytalannal nem is erre van szükségünk, s látom Bartos Aranka kertjét, pontosabban Isten kertjét az ő udvarában, a borostyánokat, a farönköket, látom a vén teknőt, a kacagó gerlét, s Aranka ajtónyitását, édeseim, derül ránk, s már otthon is vagyunk fehér falú szobájában, sárközi szőttessel leterített asztalánál, versei, bátyja festményei, plakettjei között, s a gőzölgő, különleges illatú „Aranka-kávé” fölött valahogy mindig arról esik szó, amiről éppen szó kell, hogy essen, s mindeközben van valami könnyű, csendes, légies gomolygás tárgyak, szempillantások, arcaink, mozdulataink, szavaink körül, nyilvánvalóan szeretetből szöve, és ettől aztán látom anya kertjét, pontosabban Isten megengedő szeretetét anya kertjében, az étellel teli fákat, a bordó kardvirágok pompás sorát, a rózsafákat, s anya ajtónyitását....

*

...Moretti Gemma átküldte Bartos Aranka utolsó verseit. Csak nézem a monitort. Lassan indulnak meg könnyeim, siratom Arankát, s ebben az érzésben önzően magamat is, azt az életszakaszomat, amely összekötött vele. Két évtized, rengeteg közös gondolat, közös intellektuális élmény, katarzis mögöttünk S most azt üzeni, hogy halála előtt elhagyta fájdalmában a gondolkodni tudás képessége is, de mielőtt még végleg megtörtént volna ez, haikukkal búcsúzott. Nagyon megszerette ezt a versformát. Többször is mondta, hogy a *Gaudi-csipke* című kötetem kapcsán szeretett bele.

Siratom, mint 7-én, Baján a gyászmisén. Zsuzsa, Aranka húga leültetett maga mellé minket, mintegy jelképesen a családba fo-

gadva, mely Aranka távoztával már csak rá és saját családjára szűkült. Átjárta egész testét a remegés, a liturgia vége felé úgy tartottam kezem között, mint egy gyermeket. Éreztem, ahogy sejtenként szenved. Aranka elment. Azt hiszem, most értettem meg igazán. Itt maradt utána az élet szépségét dicsérő életműve, a ház, amelyben megteremtette a harmóniát, a nyugalmat, a békét, s amely mint egy oázis áll a város sivárságában, a Drescher utca közepén. Aranka nem nevet rám többé a borostyánok keretezte sarkig nyitott zöld kapuban, piros csizmáját csak az emlékezetem tartja meg, és a lovak vágója, valami miatt. Aztán egyszer majd újra találkozunk. Hiszem ezt én nagyon, de most még sajog, fáj a nemléte. Hagyom, hogy így legyen. Az áradó szeretet miatt, amely ismét ezerágú.

*

...Sietnünk kellene, este 5-kor kezdődik a *Kézjegy* hagyományos szentgyörgyi bemutatója, s ígértem, hogy megyünk. Útközben lejátszómon megkeresem a Devi Prayert, Craig Pruess varázslatos mantráját, a héten ki tudja már hányadszor. Ezt hallgattam hétfőn Bajától hazáig, s némán csorgott a könnyem. Tudtam, hogy megtalálom vele Arankát, csak hit és idő kérdése. Buddhizmus vagy kereszténység? Ugyan! Félig fekvő helyzetben, arccal az ég felé, mozdulatlanul vártam rá, emlékeimért megköszöntem őt az Úrnak. Paks előtt nem sokkal érzékeltem valami változást. Halkítottam a zenén, s feszült figyelemmel fürkésztem a sötét eget az autó üvegén át. De bennem szólalt meg: Te csak szeresd a földi lételet! – sugallta rám a testamentumát. Megígértem. Éppen ezt tanulom november 12-e, második születésnapom óta...

*

...Pálmai Jóska átküldte a Bartos Aranka emlékalbum első 62 képét. Mit mondjak? Ha egyszer értelmeznem kellene a múlt időt, valószínűleg ezekkel a képekkel tenném érzékletesebbé, hogy mennyire igazságtalan idősik ez. És hogy a fájdalom és az érintés hiánya szinonimák. Mégis: mekkora gyönyörűség Bartos Aranka édesanyjának egy korai szerelmes versét olvasni ennyi évvel annak a szerelemnek

múltával, itt, most, a szobámban, a saját számítógépemen. Sztrilich Irmin Hiába várni című versében ilyen sorok állítanak meg: Reménytelen fekete csend, / Reménytelen fekete jaj!...../ Kiáltani a meszesességbe, / Kiáltani, hogy gyere már!....

Micsoda szabad lélek volt! Micsoda bátor nőiség ez! Mekkora erővel, energiával volt viselő, ha ennyi idő múlva ilyen hatással van rám. Aranka édesanyja 1907-ben született, a vers körülbelül 1927-ben íródott. Elakad a szavam. És elakad újra, meg újra. Aranka tehetsége! Feszés, tiszta prózája, nagyívű, mély, filozofikus versei! És testvérei tehetsége! Endre ezerszínű világa, a Vízöntő sorozata, a Magyar sors sorozata, amelyről volt egy furcsa meglátásom, amit meg is osztottam Arankával. Sokat beszélünk erről. Meg a napraforgók! Boldog Isten! Persze azt nem mondhatom, hogy nem tudtam, milyen közegben fürdethettem meg a lelkemet, mikor ültem mellette és órákig beszélgettünk az általam annyira imádott kávéja mellett. Emlékezem. Nála járok. Látom kipirult arcát, hallom a hangját, ahogy felolvast nekem, miközben harmadszor indítom el újra Janis Joplin, az 1967-es Monterey popfesztiválon készült koncertfelvételét. Most épp a Summertime című dal itt elhangzott változata hasít ki belőlem darabokat. 10 évvel előbb születtem, és harminccal a vers megírása után. Mégis mindkettő alkotás – ráadásul így együtt – mintha belőlem lélegezne. Egyre bizonyosabb vagyok benne, hogy az idő csak itt számít, csak ebben a relációban az, ami. Eszembe jut Aranka óragyűjteménye, az álló órák a fürdőszobában, melyek a család letűnt idejének szomorú mementójaként léteztek tovább, mintegy önálló, gondolkodásra, pillanatnyi megállásra kényszerítő műalkotást alkotva így együtt. Igen, az idő! Magam tapasztaltam meg az előző két hónapban, hogy mennyire volt képes összesűrűsödni, szinte egyetlen tömbbé összeállni az a közege, amit mi másodpercmutatós órával mérünk. Olyan volt, mint egy újabb dimenzió. Vagy ahogy írom: Ötödik évszak. Persze csak az én számomra az, mindenki más úgy tudja, most tél van ...

Acsádi Rozália

Sehol másutt

Vannak helyek, ahol az ember találkozik, azzal, ami sehol másutt nincs, épp csak ott. Szeretnék elmondani egy ilyen sehol másutt helyet, talán sikerül, talán nem, de aki járt nála, Bartos Arankánál, megérezhette, miféle hely, ahol jelen lehet

a rég eltemetettek szíve, keze, lába nyoma, és azé is, aki épp oda érkezik. Az tudhatja azt is, ami van, és még sincs sehol.

Csendes utcácska, inkább csak az itt lakóké. Tágas tér felől indul, az utca közepe táján, két sarok közt van a ház. Könnyű

megismerni, a széles, kettős kapu fölött, kifelé törekszik a lomb. Mióta oda járok, még sosem működött a csengő. Vagy a kaput zörgetem meg, vagy az ablakon kopogtatok. Persze Muki kutya külön minden hangjelzőnél. Abban a pillanatban, mi-

kor valaki megáll a ház előtt, bent rögtön hallják, tudják, vendég érkezett. Hogy mi-féle? Ez kiderül az ugatásból, ha valaki ér-ti kutyája nyelvét. És akit ez az eb nem szeret, vagy idegen neki, azt erősen védelmezni kell a házigazdának, ha egyáltalán beljebb enged.

Kapun belül, a ház fala mentén vezet csak út, onnantól körös-körül kert. Fák, bokrok, virágok szabadon egymásba szövődő kuszasága fogad, ahol ami élő és eleven, és erre téved, legyen az kóbor cica, tollát rázó madár, rebbenő lepke, araszoló hernyó, futkosó bogár, mind itt maradhat, míg csak akar, élhet vígan, nem bántják, nem zavarják el, mert ennél a háznál szeretik a vendégeket.

Ahova a veranda felől belépünk, azt először előszobának gondolja az ember, rögtön le is teszi a kabátját, de a házigazda kedves marasztaló szavára, az asztal mellé készített székre telepedve (hisz a fotel egyértelműen Mukié), a perceken belül elénk tett, gőzölgő, sajátos ízesítésű törökös kávé-t kortyolgatva, immár semmi máshoz nem hasonlítható tér vesz körül. Különös vendégszobában érezzük magunkat, ahol csupa olyan tárgy van, ami épp ide, egybe és összetartozik, úgy, mint testünkhöz a fejünk, kezünk, lábunk...

Tenyérnyi hely se igen akad a falon, kép mellett kép, de valamiért mindegyik oda való, ahova tették. Valahányszor körbepillantok, mindig más és más, ami megfogja tekintetemet, de ez is, az is arról szól, aki itt lakik, meg azokról, akiket maga körül szeret tudni. Majd minden bútordarab öreg, kopottas, sokat használt, de bármi legyen is, szék, szekrény, fotel... mind becsben tartott, idetartozó, mint azok, akik tovatűnve örökösen hagyták.

A tűzhelytől jobbra, velem szemközt, ismerős arc. Valahányszor itt leülök, találkozom vele. Megkapóan és szabálytalanul, de ő az. Akit ismertem. Magához húzza a szememet. Itt vagyok – mondja –, s jó itt. Hozzá közel, vele egy vonalban a kredenc polcain bronz plakettek. Nevezetesek és bajaiak, van, aki jól látszik, van, aki nem, mert a polc hátán is, meg egymás tetejére téve is akad néhány.

A kissekény fölött rajz az édesapáról. Észreveszem, mindig odatéved a tekintetem.

Ő az, aki elment, el tudott menni a feleség és négy gyereke mellől. Ő az, akinek édesapja, épp az ő születésekor megváltoztatta vezetéknevét. De a múlt, ha akarjuk, ha nem, velünk jön, s amit cipelünk, valamiképp meghatározza gyerekeink életét is.

Miután az édesapjuk elhagyta őket, már csak ők voltak egymásnak. Aranka úgy

mesélte, édesanyja afféle „tücsök” életet élt. Szerényen, ahogy és amiből tudott. De mindig bizakodón és derűsen. Nem őrzött haragot, aki el akart menni, azt elengedte. Az segítette, amit lelke hordozott. Ragaszkodott a vallásához, s míg gyermekei kicsik voltak, magával vitte őket a templomba, de később engedte őket hinni abban, amiben hinni tudtak. A gyermekei látták élni, s ez kitörölhetetlenül bennük maradt. Ő édesanyjával maradt, az öreg házban. Nem talált olyan embert, akiért földatna volna addigi életét. Aki ismerte, tudja, szabad volt arra, amit élt. Semmiféle vallásos kerethez nem kötődött, de nyitott szemmel és szívvel csodálkozott rá fűre, fára, virágra, termésre... Úgy mondta egy riportban, őt maga Isten tanította a természet szeretetére. Nem azért mert akarta, ott volt benne.

Utánozhatatlan, példátlan, ahogy egymást szerették. Titkolhatóan elfogultsággal, foggal-körömmel, mindennel és mindenkivel szemben, ha kellett... Szeretetre teremt ember volt, bárkit kész volt magához ölelni, felkarolni, befogadni, de ha testvéreit bántották, szeme szikrát szórt, szava ütött. Itt, épp ebben a szobában találkoztak egymással keddenként. Ők négyen, mikor nyugdíjas lett. Vendégül látta őket, azzal, amivel. Mert vegetáriánus volt, akkortól, mikor felfogta, mit eszik. Mástól nem várta el, de ő nem bírta lenyelni a húst. Jól főzött, ízesen, változatosan. Süteményt nem sütött, pedig nagyon szerette. Amikor vittem neki, mindig megkérdezte, van-e benne zsír? Ha volt, nem kért belőle.

Egyszer beszélgettünk arról, ki hol és mikor tud írni. Hol veszi körbe úgy a hely, ahogy sehol másutt? Mert ideje és helye van mindennek ezen a földön. Ha egyszer megtaláljuk, újra keressük azt a pillanatot, mely körbefogott, írni kényszerített. Neki ez volt az a tér. Éjjel írt, a tűzhely melletti széken ült, a maga elé tett öreg írógép előtt (sosem írt számítógépen), nap nélkül, hang nélkül, s ami lelkét fogta, az fűrgé ujjai által a gépbe tekert papírlapra vetődött.

Amikor egyszer meglátogattam, mintha szárnyai lettek volna (mindig örült, de akkor másképpen), vitt egyik helyről át a másikba, és tovább, tovább, mindent meg akart mutatni. Többet, mint máskor. Először a jobb keze felőli ajtót nyitotta ki előttem. Fűtetlen szoba, kép hátán kép, de nem is csak a falon, hanem jobbról is, balról is, előttem is, mögöttem is, álltak, sorakoztak, nem is emlékszem, láttam-e bútort bátyja képeinek erdejében. Közben kiemelt néhányat, egyenként szemem terébe tartotta, mit szólok hozzá. Ahogy ezt tette, az lelke-met mozdította, azt is tudtam akkor, amit

nem tudok, amit sose láttam volna, ha ő nem úgy néz, mint akinek kincs van a birtokában. De ő úgy nézett, s én láttam...

Akkor vitt be a hálószobába is, mutatta az ágyát, íróasztalát, a kis szekrénykét, melynek fiókaiban ezer kincset őriz; képeket, leveleket, s ki tudja még mit. Öreg bútorok állnak őrt bátyjának képei alatt. Mert itt is, mint odakinn, egymás alatt, felett, mellett vannak a falon, hogy Aranka szeme megpihenhessen rajtuk, hol egyiken, hol másikon. Mennyire tudott örülni, ha vele együtt néztem, vele csodálkoztam. És mégis, nyilvánvaló, hogy itt nem is ő, hanem a virágai laknak. Csak helyet kapott benne. Ágyától az ablakig betöltik a szobát, ki tudja hány fény felé nyújtózó, sokféléen zöldellő, olykor virágot bontó cseresek. Behozta magához a kertet.

A kamrába is bevitt akkor. Megmutatta a polcon sorakozó, elhalt édesanyja keze által töltött befőttes üvegeket is. De nem ez volt a legmeghökkenőbb. Volt ott egy nagy befőttes üveg, melyben egy kisegér tanyázott. A rideg télben kamrájába tévedt, s ő ennek a félig fagyott jószágoknak helyet keresett, helyet talált. Fedeles üvegházban kapott szállást azon a télen. Vackot készített alá, etette, itatta, nevet adott neki, beszélgetett vele, mert nála még ez a közön-séges, szürke kis egér is szívesen látott vendég volt...

Amikor már nem tudta elhagyni az ágyát, Zsuzsa húga ápolta, gondoskodott róla. A virágai közt élt, a belső szobában. Mikor meglátogattam őt, észrevettem, mennyit fogyott. Nem kérdeztem, de ő magára mutatott: – Nézd, hova lett az, ami hozzám tartozott? Pedig én ugyanaz vagyok, így is. A test semmi, a lélek a fontos. De jó, hogy jöttél...

Nemrégiben nyílt bátyjának emlékkiállítás. Ott láttam először azt az önarcképet, amit már nem tudott befejezni. Ijesztő kép, vak szemek, előre meredő, üres tekintet... Így az néz, aki veszni indul, s nincs előtte semmi. Engem az a kép nem eresztett. De ahogy újra meg újra odahúzta a tekintetem, egyszer csak megláttam azt is, amit addig nem. Hogy van azon a rettenetes képen a fekete, a vörös és a fehér vonalak közt egy marék arany is, épp ott, ahol az eszemet tudom. És éreztem, Aranka szemével nézek, látom azt is, ami nincs a képen. Mert Bandi bátyja, mikor leejtette az ecsetet, még csak tudta, hitte, hogy van az a hely, ahova vágyik megérkezni... De hiszem, aki így vállalja tehetetlenségét, vak-ságát, ahogy ő, s tudja, és oda is festi, az odaátot, az szembetalálkozik a könyörülő Istennel.

Neki is elmondtam, ott, abban a szobában, ahol helyet lelt édesanyja bútorai, bátyja képei, s virágai között. Szava akadt, szeme csillant könnyei közt. Ő is látta, hitte azt, amit én.

*

Vannak helyek, ahol az ember találkozik, azzal, ami sehol másutt nincs, épp csak ott. Elmondtam egy ilyen sehol másutt helyet, talán sikerült, talán nem, de aki járt nála,

érezhette, miféle hely, ahol jelen lehet a rég eltemetettek szíve, keze, lába nyoma, és azé is, aki épp oda érkezik. Az tudhatja azt is, ami van, és még sincs sehol.

Dr Michna Ottóné Ablonczy Ágnes

Kiss József, a Ferenc-csatorna megálmodója

1. rész

„Az a 11.079 négyzetkilométernyi sík föld, mely a Duna és Tisza alsó folyása közt, Bajától és Szabadkától Újvidékig, a halasi határtól pedig egész a szerémi hegyekig nyúlik, Magyarország egyik legnagyobb és leggazdagabb megyéjének, Bács-Bodrog törvényesen egyesült vármegyének a területe. Ez a hivatalos neve; közönségesen azonban csak Bácsmegyének, Bácskaságnak vagy egyszerűen Bácskának nevezik.” (Radics Ferenc: *A Bácska*. In: *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben. Magyarország II. kötet, Budapest, 1891. 573. oldal*) Ahhoz, hogy 1891-ben szupelatívusokban írhasanak a történelmi Magyarország körvonalazott vidékéről, nagyban hozzájárult az idén márciusban 265 éve született és 200 éve elhunyt Kiss József vízépítő munkássága. A kincstári mérnök Gábor öccsével dolgozta ki a Dunát a Tiszával a vármegyében összekötő hajózó csatorna tervét, majd a kivitelezést jó ideig vezette. Az építkezés közben fellépő nehézségek miatti változtatások és csúszások, a költségek túllépése, valamint egyéb bonyodalmak miatt 1798 elején eltávolították posztjáról, bár ekkorra már a dunai torkolattól Sztapárig lehetséges volt a hajózás, elkészült az új-verbászi zsilip, továbbá dolgoztak a tiszaföldvárin is. A későbbiekben Hepe Szaniszló országos építési igazgató irányításával befejezett és 1802-ben átadott, I. Ferenc magyar királyról elnevezett víziút lendítette fel a 19. század első harmadában a vármegye gazdaságát és hozta el az itt élők szorgos munkával megteremtett jólétét. Folytatásos cikkünkben a kettős évfordulóhoz kapcsolódva tekintjük át Kiss József életútját, a művének megvalósulásához vezető rögös utat és néhány érdekességet.

Családtörténet és életrajz

Édesapja, Kiss János a Nógrád megyei Jobbágyi településen 1708. január 23-án, édesanyja, Tutzenthaler Mária a ma Szlovákiához tartozó Eperjesen 1724. május 8-án jött a világra. Eperjes evangélikus

*Kiss József (1748-1813)
Ismeretlen festő munkája,
a képet a leszármazottak egyike ajándékozta
1975-ben az akkor létrehozott
Magyar Evangélikus Múzeumnak*

egyházközségének matrikulája szerint a házaspárnak hat gyermeke született: 1747-ben Mária Zsuzsanna, 1748. március 19-én József, 1750-ben János, 1751-ben István, 1752-ben Gábor és 1754-ben János. A felsorolásban előbb szereplő János vélhetően még csecsemőként elhunyt, ezért kaphatta az utolsó utód ismét ugyanazt a keresztnévet (erre utal, hogy a családtörténet a későbbiekben öt gyermeket említ). József születési helye Buda, testvéreie Eperjes. Utóbbi a reformáció egyik központjaként abban az időben virágzó város volt jelentős evangélikus vallású lakossággal, közéjük tartozott a Kiss család is. (Mindezekre vonatkozóan lásd Michael Joseph von Kiss: *Das sind wir. Chronik der Familie von Kiss in Jahren 1700-2000*. Erkrath, 2000. 12-14. oldal, a későbbiekben az ismétlődő irodalmakra történő hivatkozás rövidített formája Kiss 2000. 12-14. oldal lesz.)

Nobilitásukat 1691. december 30-án hirdették ki Túrócz vármegyében és ugyanezzel az évszámmal említetik Kiss János gyalogsági kapitány, aki Kiss József nagypapja lehetett [Borovszky Samu: *Bács-Bodrog vármegye II*. Budapest, é. n. (1909) 585. oldal] és Ajnácskő várának tisztjeként szolgált (Kiss 2000. 11. oldal). Az erődítést egykor Gömör és Kis-Hont vármegyében emelték, Trianon óta a magyar határtól néhány kilométerre Szlovákiában fekszik. Más forrás szerint III. Károly király 1715. február 8-án kelt címeres levelében emelték a családot nemességre (Nagy Iván: *Magyarország Családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. 5. kötet, Pest, 1859. 258. oldal). Egy további írás ezt állítja: „T. Kiss József Ur született Budán, hol az atyja Plattzkapitány volt, a’ ki Maria Theresia Király Asszonyunk által érdemeiért nemessé tetetett.” (Mindszenty Antal: *Egy fordulás az Alföldön II*. In: *Tudományos Gyűjtemény*, 1831. X. kötet, 31. oldal lábjegyzetében).

Az apa, Kiss János szintén hivatásos katoná volt, amivel együtt járt szolgálati helyének időnkénti változása. Így került családjával együtt 1754-ben, az előző években németekkel telepített és népességében jelentősen gyarapodott bácskai Apatinba, ahol a kincstár katonai raktárainak felügyelője lett (Kalapis Zoltán: *Életrajzi kalauz. II*. Újvidék, 2003. 142. oldal). A családfőt a hétéves háború (1756-1763) katonai mozgósítása rövidesen elszólította a Duna partjáról és a harctérre irányította. Az abban az időben herceg Batthyányi-Strattman Ádám tulajdonában lévő Hungarisches Heyducken-Regimentben (Magyar Hajdú-Ezred) teljesített szolgálatot. Az ismertebb 34. cs. és k. magyar gyalogezred elnevezést csak Mária Terézia 1769-es rendeletét követően kapták. Kiss János őrnagy vezetésével az ezred egyik zászlóalja 1757 októberében részt vett Schweidnitz ostromában, a hivatalos jelentés különösen kiemelte vitézségét és a zászlóalj kiváló magatartását. A csatában Kiss megsebesült, felépülése után a következő év feb-

ruár 1-én alezredessé léptették elő. 1758. október 14-én a Drezda térségében fekvő Hochkirch melletti ütközetben Kiss János vezette rohamra a Hajdú-Ezredet és a poroszok ellenében vívott elkeseredett harc közben halálosan megsérült. A feljegyzések szerint báró De Rosin-Doresil Ignác őrnagy azonnal átvette az ezredparancsnokságot, és irányításával az osztrákok győzelmével végződött a csata: a sikerért az őrnagy az ezred tagjai közül elsőként kapta meg a Mária Terézia Rendet. (Minderről részletesen lásd *A cs. és kir. 34. magyar gyalogezred története*. Budapest, 1937. valamint Kiss 2000. 20. oldal.)

A félárván maradt és igencsak fiatal gyermekek gondozásáról-neveléséről a 34 éves özvegynek kellett gondoskodni, ami nem lehetett könnyű feladat. Segítségét leginkább szüleitől és hősi halott férje után az uralkodótól kaphatott-várhatott. József 1766-ban a törökök Magyarországról történő kiverése során elévülhetetlen érdemeket szerző, Savoyai Jenő alapította katonai K.u.k. Ingenieur Akademie (Császári és királyi Mérnök Akadémia) a későbbiekben kissé eltérő nevű jogutódjának növendéke lett. Sőt, a középső fiú – István – ugyanezt végezte el (munkásságának korai szakaszában meghalt), továbbá testvéreihez hasonlóan szintén itt folytatta tanulmányait 1769-1772 között és szerzett oklevelet Gábor.

Kiss József a Mérnök Akadémiát 1768. június 8-án fejezte be. Pályafutását a hadsereg hidász zászlóaljának főhídmestereként kezdte, ugyanitt 1771. május 1-től alhadnagy, majd 1774. április 25-én leszerelt (Kiss 2000. 20-21. oldal). Szólni kell arról is, hogy iskoláik befejezése után József és Gábor Európa nyugati felét bejárva tanulmányutat tettek. Anglia akkortájt az ipari forradalom lázában égett. Az élet minden területén érezhető átfogó változások rohamosan élnékítették a királyság kereskedelmét és áruszállítását, eredményképpen folyamatosan növekedett a tengeri, valamint az országon belüli áruforgalom (Károlyi Zsigmond: *A vízhasznosítás, vízépítés és vízgazdálkodás története Magyarországon*. Budapest, 1960. 79. oldal). Utóbbi vezetett számos különböző (leginkább hajózási) célú csatorna gondolatához: a James Brindley tervei szerint és vezetésével a 1758-1761 között épített Bridgewater Canal elkészültét követően a fontos országrészeket összekötő újabbak létrehozásába kezdtek. A testvérpárra a külhonban látottak szakmailag mély benyomásokat tettek, megszerzett tapasztalataik a további pályafutásuk során jól kamatoztak.

A pályáját a civil életben folytató Kiss József kamarai mérnök lett: Pozsony és környéke Duna szabályozási munkálatainak tervezésében vállalt feladatokat. Az időszakból több szép térképe és részletes műszaki leírása maradt fenn (Fodor Ferenc: *A magyar térképirás*. I. kötet, Budapest, 1952. 148. oldal valamint Fodor Ferenc: *Magyar vízimérnököknek a Tiszavölgyben a kiegyezés koráig végzett felmérései, vízi munkálatai és azok eredményei*. Budapest, 1957. 67-68. oldal). Az 1770-es évek végén a Batina és Kupuszina közötti Duna-szakaszon, majd Mohácsnál dolgozott. Másodszor, ezúttal véglegesen, 1780 körül került vissza Bácskába: kincstári inzzsellér lett a vármegye székhelyén, Zomborban. A Duna-Tisza közéne ez a vidéke a korábbi telepítések dacára még mindig gyéren lakott volt és bőven akadt megműveletlen terület. Az illetékesek a benépesítéshez 3 500 családot tartottak szükségesnek. II. József uralkodó rendkívül kedvező feltételekkel meghirdetett telepítési pátense nagy érdeklődést váltott ki a Felső-Rajna vidékén. A szervezett lebonyolítást a Zombori Kamarai Adminisztráció (Zomborer Kammeral Administration) felügyelte: vezetője nemes Ürményi Mihály adminisztrátor, biztosai báró Weißenbach Gyula és nemes Gromann Zsigmond voltak. A kolonisták a kincstári birtokokból kaptak részt, így a kamarai mérnökök feladata volt a kapcsolódó műszaki tevékenység. Több intézmény mellett felállításra került a Kamarai Telepítési Építési Hivatal (Kammeral Ansiedlungs Bau Amt), amely Kiss József igazgató irányításával az új településeket, a telkeket és a házhelyeket mérte ki, az építkezések terveit készítette és az építőanyagok beszerzését rendezte. Az 1783-tól 1787-ig tartó telepítés bőven ellátta Kiss Józsefet és az általa irányított hivatal munkával (Johann Eimann: *Der Deutsche Kolonist, oder die deutsche Ansiedlung unter Kaiser Joseph dem Zweyten in den Jahren 1783 bis 1787 absonderlich im Königreich Ungarn in dem Bácszer Comit. Pest, 1822. 80-86. oldal*). Előzőek mellett számos vármegyei iskola, gazdasági épület (pl. malom, sörház), parókia, tanítólakás és templom tervezése kötődik a nevéhez. A Vízi és Építészeti Főigazgatóság 1788-as megalakulását követően (vezetője Hepe Szaniszló lett) a vidéki műszaki szervezet felállításakor Kiss Józsefet vezető bácskai kamarai mérnökké (Dirigender Hofkammer-Ingenieur) nevezték ki. Az előrelépés szakmai munkájának ismertségét és elismertségét mutatja. Ezzel a Bácskát érintő összes vízügyi szakágazati terület felelőse lett.

Kiss József az élet más területén is köztisztviselőként részesült. A jozefinista telepítéssel számos evangélikus vallású német családdal gyarapodott a vármegye lakossága, ami szükségessé tette a bács-szerémi esperesség megszervezését. Az 1791. október 13-án Petrováczon megtartott első közgyűlésen Kiss Józsefet világi felügyelőnek választották. A hivatalt egészen haláláig viselte, emlékére Rohonyi György glozsáni lelkész latinul elégiát írt (Bierbrunner Gusztáv: *A Bács-szerémi ág. Hitv. Ev. Egyházmegye monografiája*. Újvidék, 1902).

Szólni kell Kiss József családi állapotának változásairól is. Bácskába történő visszatérését követően 1782 januárjában vette nőül Heinrich Friedrich Fischer svájci születésű, utóbb vízépítéssel foglalkozó vármegyei főmérnök Antónia nevű leányát (Kiss 2000. 26. oldal), más irodalom szerint feleségét Karolinának hívták (Pogány Judit-Bordás Attila: *Kiss József, apatini és verbászi mérnök*. In: Bácsország. Szabadka, 2004. IV-VI. 29. szám, 71. oldal). Amíg az utóbbi forrás öt gyermekük születéséről tud (Mihály és Karolina kivételével a többiek csecsemőkorban meghaltak), addig előbbi csak az 1786. március 15-én világra jött Mihályt említi. Koch József szerint Kissnek Mihály és Karolina nevű gyermekei voltak, mellettük fogadott gyermekeként házában élt az Amerikában született Schmausz János (kamarai építőmesterként a bácskai protestáns német közösség templomait építette, Endre nevű dedunokája előbb a vármegye alispánja, utóbb Baja és Szabadka főispánja) és a családhoz tartozott még Griebel Sámuel mérnöki gyakornok (Koch József: *A Ferenc-csatorna, a baja-bezdáni tápcsatorna és a kis-sztafár-újvidéki öntözőcsatorna rövid története*. In: A Bács-Bodrogh Megyei Történelmi Társulat Évkönyve. 1885. III. és IV. füzet, 29-61. oldal). Kiss felesége 1798-ban Zomborban elhunyt. Másodszor Nemesovits Jozefával kötött házasságot, akitől nem született gyermeke.

Kamarai hivatalának megtartása mellett Gábor öccsével fontos szerepet töltött be a Ferenc-csatorna létrehozásában, és Kiss József a kezdetektől a Hajózási Társaság igazgatója volt. A cikkünk elején vázolt és következő havi folytatásunkban részletesen ismertetésre kerülő okok miatt vezetői posztjáról eltávolították. Ezt követően visszatért főmérnöki állásába, amely egyelőre biztosította számára a megélhetést. Egyúttal szükségessé vált a Társasággal fennálló bonyolult kapcsolatrendszer tisztázása, a függő pénzügyi kérdések rendezése. A Kiss testvérek tervezői és építésvezetői voltak a csatornának, tulajdonosai építővállalatuknak, valamint rész-

vényesei a megalapított Társaságnak. Pontos kimutatások hiányában az elszámolás elhúzódott, a bécsi Haditanács erre a feladatra felkért számvevője 1799 végére befejezett vizsgálata Kissék jelentős tartozását hozta ki eredményül. A csőd mindkettőjük, de különösen Gábor számára bizonyult elszomorító-nak: ő minden vagyonát terveibe ölte, emellett szolgálaton kívüli őrnagyként fizetést sem kapott. Nehéz körülmények között, rövid betegeskedést követően 1800. április 7-én hunyt el (felesége, van der Ketten báróné nem sokkal korábban, március 13-án).

Kiss József számára sem maradt más, mint beletörődni a számára megváltoztathatatlanba és elfogadni a sors rá kiszabott penzumát. Az őt megillető nyugdíjnak uralkodói rendelet alapján csupán egynegyedét (évente 312 Ft-ot) kapta meg, a háromnegyedét az elszámolással megállapított adóságának törlesztésére vonták le. Hosszú pereskedés után 1805-ben kiegyezett a Hajózási Társasággal, amelytől 25 000 Ft-ot kapott. Utolsó éveit az új-verbázi zsilip közelében felépített Josephruhe (József békéje) elnevezésű házában élte. Az épületről a Kiss Józsefet személyesen ismerő Mindszenty Antal a Tudományos Gyűjtemény korábban már említett cikkének 31-32. oldalain a következőket írta. „... a’ zsilip bal partján túl el nyuló szőlőshalmok aljokban T. Kiss Mihály Ur villája van melyet még az atyja T. Kiss József Ur építtetett a’ mellette való Anglus izléssel készült mulató, veteményes és a’ halmokra fel huzódó szőlős kertekkel együtt, melyek öszvessen egy igen szép egészet formálnak. A’ villa kies fekvése, ’s mind a’ belőle való kilátás, mind pedig a’ reája való látás a’ szemeket gyönyörködteti; az épület fő oldala a’ szől-

lőskert felé néz, ’s ebben vagynak a’ birto-
kos lakó, háló és vendég szobái; a’ Csatorna felé fordulva arccal, a’ jobbról való szárnyát az épületnek a’ nagy billiard szoba, ’s a’ mellette való könyvtáros cabinét és még némely más kamarák ’s t. e’ f. foglalják el, a’ balról való szárnyában az épületnek egy nagy tábla szoba van, mellynek egy ajtaján a’ kertbe lehet ki lépni, ennek a’ végében pedig ismét egy Vendég szoba van.”

Kiss Józsefet 1813. március 13-án Zomborban bekövetkezett halála után új-verbázi házában közelében temették el. Élete utolsó éveinek keserű pillanataiban azt tartotta: „Fac bene, dolebis.” – magyarul: „Tégy jót, megbánod.”

Stambbuch – Emlékkönyv

Kiss József az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában lévő 19 centiméter gerincmagasságú, 11,5 centiméter szélességű, 248 oldal terjedelmű bőrkötéses könyvecskéje (OSZK jelzet: Okt. Germ. 10) a *Stambbuch* címet viseli. Márton József 1910-ben Bécsben kiadott német-magyar szókönyve (mai szóhasználattal szótára) a *Stambbuch* szóra két jelentést ad meg: „1. nemzetség laistroma. 2. emlékeztető könyv, t. i. a’ barátokra és jötevőkre (album).” Belelapozva egyértelműen megállapítható, hogy jelen esetben utóbbiról, egy érdekes emlékkönyvről van szó, amelyben csupán néhány oldalt szentel családjának. A könyvben összesen 83 személy – zömük korának nevezetes emberei – árnyképe található. Ezek fekete papírból kerültek kivágásra majd beragasztásra döntő többségükben a kötet különböző festett, színes akvarellel illusztrált jobb oldali lapjaira (csupán néhány esetben került balol-

dalra árnykép). Baloldalon a képekhez kapcsolódó latin és német nyelvű, gyakran gót kézírásos magyarázatok és megjegyzések olvashatók. A címloldal szövege szerint Kiss az emlékkönyv írását 1769-ben kezdte el; továbbá megemlíti, hogy munkáját II. József császár 1772-ben átlapozta és a könyv 1813-ban került a Nemzeti Múzeumba. Ugyanitt látható gróf Széchényi Ferenc könyvtárának bélyegzője is.

Kiss József síremlékét halála után egy évvel, 1814-ben emelték. A márványlapra vésett szövegben az emlékkönyvben leírt-hoz képest kisebb változtatásokat eszközöltek: magyar nemzetiségű helyett magyar nemes (Nobilis Hungarus) szerepel, továbbá helysége és napra pontosan adták meg születési és halálozási dátumát. Jugoszláviában, Kiss József halálának 170. évfordulóján, a szabadkai Magyar Szó 1983. március 26-án megjelent *Kilátó* című mellékletének 15. oldalán olvasható cikkben és képein írtak a síremlékről (Kalapis Zoltán: *A kincstári inzsellér verbázi síremlékénél*), amelyen jól meglátszott az idő vasfoga. Erre figyelt fel a Németországban élő Kiss Mihály, aki egy 6. nemzedéki egyenes ági leszármazott. A helyszínre utazott, az illetékesekkel egyeztetett, majd saját költségén felújította Kiss József síremlékét (Kalapis Zoltán: *Újra fehérlik Kiss József obeliszkje*. In: Magyar Szó. *Kilátó*. 1985. augusztus 31. 14. oldal, valamint Kalapis Zoltán: *Régi vízivilág a Bácskában és Bánátban*. Újvidék, 1993. 19-26. oldal). Dr. Silling István napjainkban kiadott munkája rendezett síremlékét ír le (*Barangolások Nyugat-Bácskában*. Újvidék, 2012. 28. oldal).

Folytatjuk

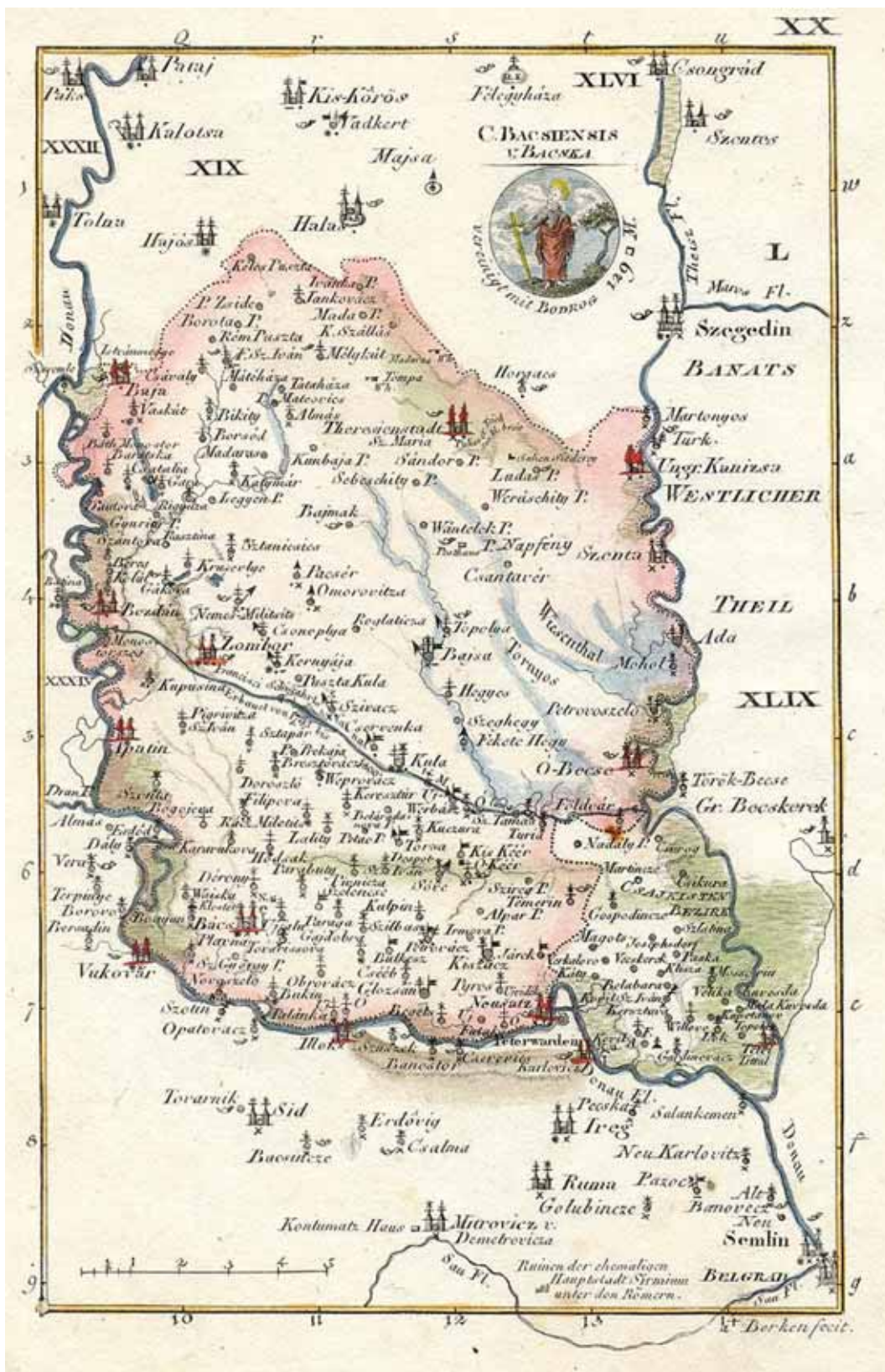
Dr. Nebojszki László

*Kiss József síremléke a 20. század elején
Boroszký Samu monográfiája
II. kötetének 373. oldalán*

Kiss József síremléke és környezete napjainkban. Fotó: Silling Léda

Korabinszky János Mátyás
1805-ben készült térképe
Bács-Bodrogh törvényesen egyesült vármegyéről
(színezett réznyomat, a cikk szerzőjének gyűjteményéből)

Az első színes oldal ajánlása
„Dem Unvergesslichen Andenken
gewidmet von Jo. v. Kiss.”
Magyarul: „A felejthetetlen emléket
ajánlja nemes Kiss József.”

Kiss József
maga által megtervezett sírfelirata
A dedikáció magyarul
(H.S.E.=Hic situs est=Itt nyugszik)
Itt nyugszik
Kiss József
magyar nemzetiségű
kinek hallhatatlanságát
a Ferenc-csatorna
bizonyítja
halandóságát
ez a márvány hirdeti
született 1748
mehalt 18..

I. Ferenc
magyar király (1792-1835),
német-római császár (1792-1806)
és osztrák császár (1804-1835)
árnyképe az emlékkönyv
egyik bal oldali lapján található,
akvarell nem illusztrálja

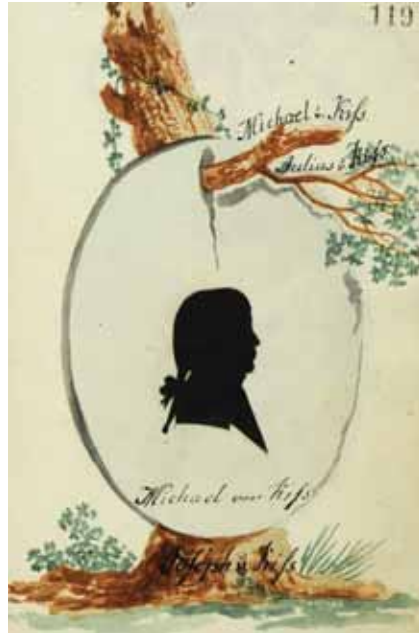
Herceg Grassalkovich Antal árnyképe,
a bőségszaru jól érzékelteti
vagyonai állapotát és adományozó kedvét

A posztamensen Mária Terézia
német-római császárnő (1745-1765) és
magyar királynő (1741-1780) árnyképe látható.
Körülötte a nőalakok az igazságosságot,
a vallást és az előrelátást személyesítik meg.

A kétfejű sas felett
II. József német-római császár (1765-1790)
és magyar király (1780-1790) árnyképe,
alatta osztrák-porosz csatajelenet

Kiss József Mihály fiának
árnyképe,
a családja akkori legfrissebb hajtása
az unoka, Julius (Gyula)

A Jótékonyág istennője (sisakos nőalak)
Kiss Józsefet a fölé tartott pajzsral oltalmazza.
Sorsüldözöttségét
a zivatarfelhők és a fenyegető villám jelzik,
ám a mennykőcsapás visszapattan
és megsemmisíti a kép jobb oldalán
a gonosz szándékot megtestesítő három alakot:
az irigységet, a butaságot
valamint a dühödtséget.
A bal alsó sarok fái közötti
dombon emelkedő glorieta,
a világosodó horizont
és a sugaraival előbukkanó Nap
talán már a reménytelen jövő ígéretei.

*A Stammbuch – Emlékkönyv
képeit
az Országos Széchényi Könyvtár
kézirattára
vezetőjének engedélyével közöljük.*

Udvardi Erzsébet

(1929-2013)

A művésznő február 4-én hagyta el a földi létet. 1958-tól Badacsonytomajban élt és alkotott, de végső nyughelyéül szülővárosa földjét választotta.

A Rókus temetőben február 16-án elhangzott négy búcsúbeszéd közül kettőt közlünk.

A világosság a sötétségben világít...

Kezdetben volt az Ige, az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige, ő volt kezdetben Istennél. Minden általa lett, nélküle semmi sem lett, ami lett. Benne az élet volt, s az élet volt az emberek világossága. A világosság világít a sötétségben, de a sötétség nem fogta fel. Föllépett egy ember, az Isten küldte, s János volt a neve. Azért jött, hogy tanúságot tegyen, tanúságot a világosságról, hogy mindenki higgyen általa. Nem ő volt a világosság, csak tanúságot kellett tennie a világosságról. (Az Ige) volt az igazi világosság, amely minden embert megvilágosít. A világba jött, a világban volt, általa lett a világ, mégsem ismerte föl a világ. A tulajdonába jött, de övéi nem fogadták be. Ám akik befogadták, azoknak hatalmat adott, hogy Isten gyermekei legyenek. Azoknak, akik hisznek nevében, akik nem a vének vagy a testnek a vágyából s nem is a férfi akaratóból, hanem Istentől születtek. S az Ige testté lett, és közöttünk élt. Láttuk dicsőségét, az Atya Egyszülöttének dicsőségét, akit kegyelem és igazság tölt be. (János 1,1-14)

A csillagos égnél csak a felkelő és lenyugvó Nap látványa csodálatosabb. Tihanyi szobám ablakából elbűvölve nézem mindig, amikor felragyog a fényesség. S alkonyatkor, a Badacsony koporsója fölött késő ősszel, kora tavasszal mint egy ragyogó korong, amely lassan bíborvörösé válik, szinte térdre borul az ember, látván a Napnak leáldozását.

A vízen pedig fényes csíkok... mint Udvardi Erzsébet képein.

„Maradj velünk, mert már esteledik és lemenőben a nap!” – kéri az emmauszi tanítványok a velük járó vándort, akivel jó volt együtt lenni, s akiben csak később ismerik fel a Mestert: az Úr az! Felismerik a kenyértörésnél.

Múló időnkben, életünk sötétségében föl-fölragyog a fényesség. S olyan jó, ha vannak, akik képesek befogadni az igazi Fényt, az igazi Világosságot. S olyan jó, ha meg tudják éreztetni velünk, hogy minden emberi gonoszság, erőszak, gyűlölet,

pusztítás, durvaság, békétlenség ellenére igenis van világosság.

Udvardi Erzsébet badacsonyi képtárának – egykori lakásának – ablakából a kis-örsi öbölre lehet látni. Egyik képének címe *Életutunk vége*. A parton, úgy tűnik, az ív mentén fölfelé, egy szinte elvesző ember igyekszik előre. Érezni, hogy küzdelemmel van tele. Végig kell járnia a maga útját. S ha figyelmesebben nézzük a képet, az út végén felcsillan egy pont, egy aprócska, de igazi, lélekig ható fényesség.

Nyolcvannégy évvel megrakottan mennyi terhet cipelhet egy ember! De aki nem gyökértelen, s aki nem otthontalan, aki nem társtalan, még ha utolsó éveiben egyedül is él, sohasem magányos. Mert megélte már, hogy ő része ennek a teremtett világnak, a földnek, víznek, tűznek, levegőnek: benne él egész lényével. És aki maga is látja a fényt, az Igazit, Isten-adta tehetségével tovább tud sugározni belőle éltetőt, erősítőt.

Udvardi Erzsébet badacsonyi műtermében ülni és beszélgetni életről-halálról mindig ajándék volt. Festékes dobozok a polcokon, hatalmas hibiszkuszok, itt-ott tűzvörös virággal, könyvek, újságok az asztalon... Elhunyt férjének, Tamás Istvánnak képe, szelleme, apró tárgyak, sejtelmes világ. A hatalmas festőállványon éppen készülő kép, a koronát felajánló Szent István. Angyalok és Mária. János Pál pápa – a boldog – alakja. S ahogyan derengéssé változik a külső világosság, úgy élnek és ragyognak egyre jobban a képek. Mint a régi ikonok arany háttéréből, egy megfoghatatlan, de valós világ üzenetét sejtje meg az ember. A sötétté váló műteremben megmozdultak az angyalok, János Pál pápa áldásra emelte a kezét...

„A világosság a sötétségben világít”. Embereken keresztül. Ajándék ez a világosság, amit az ajándékba kapott emberek közvetítettek nekünk.

Bár lemenőben a Nap, az Úr betér. Betér mindazokhoz, akik tudnak tiszta szívűek lenni, akik éheznek és szomjazzák az igazságot, betér azokhoz, akik szelídek, akik békességszerzők.

Tihanyi szobámból újra és újra ránézek a Badacsonyra, a tanú-hegyre, amelynek lábánál a világosságnak hiteles tanúja élt. Egyáltalán nem oly magától értetődő, hogy valaki elinduljon a Csillag után, és – miként a Háromkirályok – alázattal leboruljon a Gyermek előtt, aki Úr ég és föld fölött. Egyáltalán nem olyan természetes, hogy a Megfeszítettben, Jézusban, aki emberségében a legnagyobb sötétséget tapasztalta meg a kereszten, amikor azt sóhajtotta: Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem? – fölismerjük az Urat, akinek üres sírjáról életüket is odaadva tanuskodtak tanítványai. Jézus él.

„A hit végül is kegyelem dolga; és vannak, akik olyan kezdettől végig rendíthetetlen, végérvényes adományul kapták meg ezt a kegyelmet, mint János, akit az Úr kiváltképpen szeretett. De van, aki a kétely ellenében küzd ki a hitét, és azt is mondhatnám, hogy van, aki a kételyben: kérdéseket tesz föl, hogy válaszolnia kelljen rájuk, hogy választ kelljen keresnie, választ kelljen kicsikarnia rájuk; minden válasz újabb kérdés küszöbe, és minden kérdés újabb válasz lépcsőfoka. Van, aki

így építi ezt a lépcsőt, amelyen egyre följebb törekszik önmagában, hogy végül kiérjen önmagából a világosságra.” Rónay György ír így. (*Zakeus a fügefán* – részlet)

Hiszem, hogy Udvardi Erzsébet, aki fölragyogtatta számunkra művészetével a tiszta fényességet, kiért önmagából a teljes Világosságra.

Halálhírét véve hamarosan a következő vallomást olvashattam: „Kevés festészetért rajongtam (ha kálvinista embernek lehet egyáltalán valamiért rajongani), de Udvardi Erzsébet festészete feltétlenség volt számomra. Most elment az Aranyhídon, és itt hagyta nekünk hitből ihletett szakrális színe-

it (ő még tudta, hogy a színeknek is van szent rendje), az aranyból, ezüstből, az Áldozat bíborából előtűnő és azokban feloldódó alakokat, a szép víz, a magyar Genezáret folyton illó, de inkább invitáló fény-játékát. Igen, egész művésze alázatos invitálás volt, invitálás a túlpartról, ahonnan idáig vetül a világosság, és aki arra fordul, hogy szemlélje vagy hagyja, hogy a világosság szemlélődjön rajta, az nem marad árnyékban sosem.” (Bogárdi Szabó István)

„Ha valaki azt tervezi, hogy festeni kezd, annak előbb harmóniát kell teremtenie ég és föld között.” Egy régi kínai bölcs mondja ezt. (Guo Si)

A búcsúzás órájában döbbenünk rá, mekkora ajándék, ha láthatjuk és megérezhetjük az ég és a föld harmóniáját. Mert Udvardi Erzsébet művészetében és életében ez történt: találkozott az ég a földdel.

„Nekem még annyi tennivalóm van!” – mondta az utolsó hónapokban többször is.

Kedves Barátaim: Udvardi Erzsébet ránk hagyta örökségül a tennivalóit. Ragyogjon a fényesség!

Hogy valóban ragyogjon, előbb be kell fogadnunk nekünk az Igazi Világosságot.

Nyugodjék békében!

Dr. Korzenszky Richárd OSB

Tihany

In memoriam Udvardi Erzsébet

A hír hallatán, hogy Udvardi Erzsébet megtért Teremtőjéhez, mindannyiunknak összeszorult a szíve, Baja városa gyászba borult.

Udvardi Erzsébet és Baja elválaszthatatlan egymástól, örökre összeforr. Erzsike többször mondta: „Ha két életem lenne, az egyikkel Baján élnék.”

Ez a kötődés jelenik meg a bajai sorozat képein: a központtól távolabb eső csendes, macskaköves Szent László utcai szülői ház, a Tóth Kálmán téri havas táj a sültgesztenye illatával, a Barátok temploma, a Szentháromság tér, ahol Foki bácsi árulta a fagyaltot, ahol a Városháza alatt volt Práger és Klein boltja. A gyermekkor megidézett álmvilága aranyban és ezüstben.

A család, a gyökerek fontosságáról szól édesapjáról, az európai műveltséggel bíró tanáreberről, édesanyjáról, aki viselte a háztartás valamennyi gondját, s nevelte három gyermekét, a bátyjáról csellóval, és az első tanítóról, kalocsai nővérrel készült festménye is. A nővérek hivatásuknak tartották a nevelést. A szerény tanítónővért madonnaként ábrázolta. Emberségét, tartását, hitét, mely egész életét, életművét áthatja, otthonról hozta.

Így szól hitvallása:

„Most, hogy már erősen közelítek azokhoz az évekhez, amelyek a lélek legbelsőbb köreit tágítják, s elejtik a felesleget, mind többet tudok meg a szüleimről. Mert egyre jobban világítanak a legfontosabb évek, a gyermekkor emlékei.

Amikor megtanítottak keresztet vetni.

Amikor először hallottam, jónak kell lenni.

Amikor megmagyarázták, hogy a születésnap csokoládét háromfelé kell elosztani, mert hárman vagyunk testvérek.

És megtanítottak, hogy gondoskodni kell az állatokról, télen etetni kell a cinkéket.

És megtanultuk, hogy mit jelent a háromszínű zászló a házakon; s hogy az életnek rendeltetése, értelme van; hogy az Isten jótéteményeit imádsággal és munkával meg kell köszönni.

Apám kezét fogva, anyám tekintetétől boldogítva tanulta meg az ember ezeket.”

Amikor 1998-ban a város képviselő-testülete „Baja Város Díszpolgára” kitüntetést adományozott Udvardi Erzsébetnek, Bánáti Tibor arról kérdezte a művésznőt, milyen érzés szülővárosában egy ilyen jelentős kitüntetést kapni, Erzsike ezt válaszolta:

„Lehet, hogy furcsán hangzik, de az öröm mellett egy kis szorongás is eltöltött. Átlépni a Városháza kapuját, amelyet mint kislány olyan nagy rácsodálkozással néztem mindig. Belépni ebbe az épületbe nem tudok meghatottság nélkül.

Nekem a gyerek- és ifjúkor Baja, a legfontosabb évek, a Rudnay szabadiskola, ahol az első ecsetvonásokat tettem. Ha itt-hon, Baján leszálok a vonatról, azonnal kisiskolásnak érzem magam, fogom a szüleim és testvéreim kezét, várom feltűnni az iskolanővéreket, a ciszter tanár urakat, az osztálytársaimat...

Egész életemre meghatározó indítás, az igazi értékek tisztelete, egyszerűség és szerénység szüleim életvitelében. És a vasárnap, az ünnep, az Isten napja.

És itt jön a szorongás, vajon mennyit sikerült mindezekből az értékekből megvalósítani, és ha valamit sikerült – és én most ezért kitüntetést kapok –, ez mind a szüleimnek és az ő szüleiknek köszönhető, az őseimnek, akik itt éltek a vizek partján.

Vajon jól tudtam-e sáfárkodni mindazzal az értékkel, amit kaptam? Erre nem lehet felelni, csak alázatosan fejet hajtani, és köszönetet mondani.”

Mi, bajaiak sem tudunk mást tenni, mint alázatosan fejet hajtani és köszönetet mondani Udvardi Erzsébetnek mindazért, amit tőle kaptunk. A bajaiak számára mindig nyitva volt az ajtaja, várta a megjelenő *Honpolgár* számát, a telefonhívást, a híreket szeretett városáról.

Nem szerette a nyilvános szereplést, de elvállalta, hogy Baja város milleniumi zászlójának zászlóanyja legyen.

Szíve minden szeretetét beleszötte arany fonállal abba zászlóba, amit a városnak készített saját kezűleg.

Sok mindent tanított nekünk életével, képeivel.

Megmutatta, hogy az elbukás után lehet talpon maradni, felemelkedni.

Megtanította, hogy a csöndes percek a fontosak az ember életében.

Megéreztetette velünk az évszakok csodáit, a behavazódás békéjét, amikor csak az igazi barátok és a postás jön, az ősz méz illatát, a Pannon táj csodáit, a természet képzeletet felülmúló gazdagságát.

A lelkünkre helyezte, hogy minden embernek Istentől kapott feladata, küldetése van, ehhez talentumokat kapott, melyekkel egyszer majd el kell számolni.

Rámutatott arra, hogy a materiális, anyagelvű világon túl van egy másik, egy transzcendentális világ, ahonnan minden öröm és szeretet ered.

S hogy mindenki élete apró dolgok láncolataiban múlik. Az apró kegyelmeknek kell örülni. A boldogság kulcsa ebben rejlik. Elmúlt élményeink pedig egyre becsebbek, mivel visszahozhatatlanok.

És a Fény, a Ragyogás!

A fény emberen túli, a transzcendentálissal, a teremtő energiával, a Teremtővel áll kapcsolatban. Mindennek a forrásánál ott van a fény, az Örökkévaló.

A ragyogás nemcsak képein jelent meg aranyfüst és ezüst-applikáció formájában, hanem lényéből fakadt. Ahogy Bálint Attila megfogalmazta: „Udvardi Erzsébet, a festőművész egy Udvardi Erzsébet-festmény. Ragyog. A napfény jön vele kö-zénk.”

Nagy Gáspár Kossuth-díjas költő 1998-ban Erzsike siófoki tárlatához *A fény meg-érkezik* című versében ezeket a sorokat írta:

„...a fény, a valahonnan valahová utazó örök sugár,

mely áthatol nappalon és éjszakán, gyönyörű törvényeivel irdogál, és a fény megérkezik, akár az ég komor felhőibe befűzött arany-ezüst fonál...

de itt, de itt mégis boldog voltam, ahogy Ágoston mondaná:

moriebar vitaliter
megint, megint
életre haldokoltam”

Erzsike most elment az Aranyhídon, és itt hagyta nekünk a hitből ihletett szakrális

aranyát, ezüstjét, és kérését mindannyi-unkhoz: Vigyétek a fényt tovább!

Az egyik TV-felvételen a Duna Szálló-ban Erzsike ezt mondta: „Az ember érzi a szeretet áradását szavak nélkül is. Az ember hazajön, ez a legjobb.”

Hazamentél a Teremtőhöz, hazajöttél Bajára. Nyugodj békében a mennyei fényességben, nyugodj békében az ősök örökében, a bajaiak szívében.

Zsigó Róbert

Rapcsányi László

1925-2013

Néhány nappal Udvardi Erzsébet, Baja város másik díszpolgára után

február 10-én őt is elszólította a halál. Családja, barátai, tisztelői február 20-án búcsúztatták az Óbudai temetőben. Az ott elmondott gyászbeszédeket az alábbiakban teljes egészében közöljük

Búcsú dr. Rapcsányi Lászlótól

Végtszűszességre jöttünk, sokan álljuk megrendülten körül dr. Rapcsányi László koporsóját. Rapcsányi László a Magyar Rádió volt főmunkatársa, örökös tagja végleg elköszönt otthonától, a Magyar Rádiótól. Egy vasárnap este kaptam a hírt feleségétől, Magditól, Zarka Magdolnától, aki telefonált: Laci elment. Laci itthagyt bennünket. Szent Pál apostol szavai jutnak eszembe: „a hitet megtartottam, a pályát megfutottam”. Mindenek előtt feleségének, Zarka Magdinak kívánunk vigasztalódást, a hűséges, mindenben segítő társnak. Vigasztalódjék, mert ez a páratlan gazdagságú pálya rengeteg embernek adott örömet. Kivételes gazdagságú életet élt. Más szót nem találok rá, Rapcsányi Laci varázslatos egyéniség volt, éppen ezért nehéz is tőle búcsúzni.

Mindenek előtt arról emlékezem, hogy ebben az emberben a legmélyebben a szeretet élt. A legnagyobb himnuszt, a Szeretet Himnuszt kell idéznem: „Szóljak bár emberek vagy angyalok nyelvén, ha szeretet nincs bennem, csak zengő érc vagyok, vagy pengő cimbalom. Legyen bár prófé-táló tehetségem, ismerjem bár az összes titkokat és minden tudományt, legyen ak-kora hitem, hogy hegyeket mozgatok, ha szeretet nincs bennem, mit sem érek”. Rapi a Magyar Rádió mindig kedves, mosolygó, jó szavú embere volt. Őt, íme a sokadalom – íme a bizonyosság – sokan, na-gyon sokan szerették.

Rapcsányi Lászlónak volt egy különös tulajdonsága. A hosszú évek alatt becsülte és szerette vezetőit. A Hárs Istvánokat, a Hajdú Istvánokat. Ezek a vezetők szerették munkatársukat, mert bíztak benne fenntartás nélkül. A bizalomra rászolgált. Most a csaknem száz esztendő Magyar Rádió vesztette el kivéte-les tehetségű munkatársát. Szavai pontosak voltak, mondatai mindig a helyükön álltak. Úgy közvetítette az élet jelenségeit, hogy azt mindenki értette. Nagyon nagy, tehetséges társaságban dolgozott Rapcsányi László. Itt

dolgozott Pluhár és Szepesi György, aki hála Istennek ma is él. Itt dolgozott Szepesi Éva, Ambrus Tibor és Búzás Andor. Itt dolgozott a ma is élő kitűnőség, a hét nyelven beszélő P. Szabó József. Közöttünk volt rádiós a Zsa-bó, Szabó József. Ezek között az emberek között élt és alkotott a legnagyobb, Rapcsányi László. Emlékezzünk hallatlan gazdag műsoraira. Annak idején, évtizedekkel ezelőtt, Boros Jánossal együtt az őseink nyomába eredt a Szovjetunióba. Kereste a magyarok rokonait, a vogulokat és osztyákokat, Szibéria hatalmas tájain találtak nyomokat. Pedig abban az időben a szovjet hatalom nem rajongott a tájajakon bókászó külföldi újságírókért. Ez a nevezetes műsor politikai és intellektuális bátorságról tanúskodott. Majd elkészült a *Biblia világa* című óriás-sorozat. Rapcsányi jól ismerte és értette Mózes öt könyvét, tudta közvetíteni Jeremiás prófé-ta siralmait, a Példabeszédek írásait, és a pró-féták leveleit. De nagyon pontosan ismerte az Újszövetség üzenetét, a négy evangélistát, és Szent János titkos Jelenések könyvét. Abban is azt a sort, amelyik üzeni: „és az úr majd letöröl szemetekről minden könnyet”. A *Biblia világa* című műsor akkor született meg, amikor szomszédunkban az odaszállít-tott magyar nyelvű Bibliákat bezúzták és to-alettpapírt készítettek belőle. A Magyar Rá-dió és Rapcsányi László érdeme volt, hogy a Biblia világát így azok is megismerhették, akik nem akartak törődni vele. Számos szép, izgalmas műsor került ki a keze alól. A nagy

eseményeknél mindig jelen volt. Együtt tettük a rádióműsorban Lékai László bíboros primást. Együtt kísértük végső nyugalomra Máriacellből Esztergomba Mindszenty József hamvait. De együtt csináltuk azt az egész napos hatalmas műsort, amely Nagy Imre és mártírjainak újratemetéséről szólt. Nagy idők voltak ezek és nagy műsorok.

Sosem felejttem el az ihletett pillanatot. A Parlament kupolacsarnokából közvetítette a Szent Korona hazatérését. Rapcsányi végképp nem volt érzégs ember, nemcsak szavai, de hangszíne is pontosak voltak. Ennél a közvetítésnél egyszer megcsuklott a hangja, elsírta magát, mert is-

merete a Szent Korona történetét és ezzel együtt a magyar nép hihetetlenül rögzös útját. Lélekemelő volt ez a rádiós közvetítés. Nem politikai protokollt adott, hanem egészen mást. Szívből jövő beszámolót. Rapcsányi Lászlóval öt évig együtt dolgoztam a Vasárnapi Újságban. Szavára, tanácsára mindig figyelmem kellett. Volt részünk szomorúságban és örömben egyaránt. Néztem Rapcsányi kedves, baráti arcát és megkérdeztem tőle: Rapi, te egy mosolygós ember vagy, mégis látok a szemedben egy picinyke szomorúságot. Mi ez? „Ha szakadékot látok, hídra gondolok” – válaszolt azonnal a *Szent Lajos király hídja* világhíres regényének mondatával.

Baja szerelmese

Dr. Rapcsányi László a gyerekkori bajai szülői házat soha nem adta el. Miért nem? Úgy vélem azért nem, mert a későbbi világutazó – az Athosz hegyeit járó, Jeruzsálem 4000 éves történelmét kémlelő, kutatva utazó Rapcsányi László – számára az a ház testítette meg a gyermek- és ifjúkor erőt adó, meghatározó, a további felfedezésekre ösztönző, és legelső győzelmeinek az emlékeit. És mindezek lehetőségi föltételét, az otthonmeleget. A Bezerédj utcai ház jelenthette számára a közmegegyezés által szimbolikusan életnek mondott jelenséggel, eredendően azonban mégiscsak egy szorongással teli létállapottal kapcsolatos első sikereit. Azt az alaptapasztalatot, hogy a létezés (az élet) szép is lehet. Egy kicsit kibontva: ez a ház jelenképezhette számára ereje és tehetsége sikeres kipróbálásának az emlékeit, és a mindezek fölött érzett legelső katarikus örömet. Az utca, a város ismeretlen, de meghódítható hangjait, a bajai táj és a dunai víz illatát, színeit. Ez a ház jelenthette számára azokat a legelső benyomásokat, amelyek később mikrofonnal és tollal a kezében jókedvre, az ország és a világ 88 évnnyire lendítő felfedezéseire indították. A lengyel határ mellőli Töketeresről származó édesanya, Sztankó Jusztina és a horvát édesapa, Rapcsányi István öröme, örömeiknek mosolyba, gondoskodásba, biztatásokba váltó szeretete előbb a magyarok, svábok, bunyevácok és rácok városának a felfedezésére segítette. A Bezerédj utcai szülői ház küszöbéről döbben először a felfedezni való nagyvilág csodájára, hogy az felfedezhető. És hogy az életben van valami megkutatható csodaszerű. Először még csak az utca poráig, talán a Jelky-szoborig, a Sugovica-partig, majd a Dunáig, később a romantikus lelkű ciszterekkel a Gemenc rengetegébe, vadregényes holtágaiba evez és me-

részkedik. Baján tanulta meg, hogy nem csak félelem van. Hogy a szép megmutatható, és megmutatandó, mert szép. Legelőször életútjának legelején ebben a nekünk, bajainak oly kedves déli, már-már mediterrán hangulatú városban talál ki Rapcsányi László a gyermeki lélek félelmekkel teli ős-rengetegéből, méghozzá úgy, hogy azután már csak két cél vezet: újabb szépeket látni és a látottakat elmondani, megírni.

Nem véletlenül tartozott legkedvesebb mondatai közé „Horas numero nisi serenas” – „Csak a kellemes órákra emlékszem”. Vagy Senecától: „Dum fata sinunt – vivite laeti” – „Amíg a sors engedi, éljétek vidáman.” Klasszikus műveltsége alapvetően a III. Béla Gimnázium cisztteritől származtatható. Ezekről az évekről egy vele készített interjúban így emlékezett: „A ciszterci gimnázium, ahová nyolc évig jártam, határozta meg egész életemet és munkásságomat. Vidám emberek voltak, velünk eveztek a Dunán, részt vettek a cserkész táborokban. A cserkész tízparancsolat, az mindent jelentett számomra. Az Úristen nem az áhítatot mutatók Istene, hanem itt él az emberek között, járkal, nevet, még írt is, igaz, hogy csak a porba és egyszer...” (*Hargita Népe* – 2004. szeptember 9.)

Mély optimizmus és hit, életszeretet áradnak a következő sorokból is: „Szeretek mesélni, szeretek beszélgetni. Rengeteg rádióműsor során mindig arra törekedtem, hogy a történelem és a hitélet jelen legyen. ... úgy gondolom, hogy a hitélet, a vallási gondolkodás, mint egy búvópatak, akkor is ott van a történelemben, amikor nincs róla szó. Az Isten mindenütt ott van, és figyel az emberekre. Nem félni kell tőle, tudnunk kell, hogy munkatársak vagyunk az Úristen munkájában azáltal, hogy igyekszünk jót és tisztessé-

Rapcsányi, a varázslatos Rapcsányi nagy hídépítő mester is volt. Most búcsúzni kényszerülünk ettől a jó, hűséges embertől, a Magyar Rádió örökös tagjától. Most, amikor a száz esztendőthöz otthonunk, a Magyar Rádió is haldoklik. Én a volt rádiósok nevében köszönök el barátomtól és pályatársamtól, de itt vannak a maradék rádiósok is. Ők is búcsúznak. Keserűséggel szívükben. A száz éves Magyar Rádió kihunyása után majd születik más. De az már más lesz, merőben más. Másról fog szólni, és más üzeneteket küld majd. Mi meg mást nem tehetünk, csak sírunk, siratunk Téged, dr. Rapcsányi László, Rapcsányi Laci, drága Rapika, Isten Veled!

Győri Béla

geset mondani, tanítani az embereknek. Az életet szolgáljuk, nem a halált.” (*Hargita Népe* – mint fent)

Rapcsányi László életre hangolt egyéniségét jól jellemzik egy gyermekkori bajai barátjának a sorai, melyeket a halálhír vételekor így fogalmazott meg: „Nagyon szomorú vagyok. Mindig vártam, hogy egyszer majd beállít, vidáman, mint mindig. De sajnos, már én is készülődöm, mert 89. évemben vagyok. Pedig Laci is, én is szeretünk élni.” (Arany Lászlóné – Telcs Ede unokája)

Rapcsányi László világra nyitottsága a sajátos családszerkezetből is következett. A tágabb értelemben vett nagycsalád tagjai, akik egy valamiféle meghatározott rend szerint egymással is találkozni igyekeztek, szétszórva éltek a Felvidék, a Bánság, a Szerémség, Bács-Bodrog vármegye és Ausztria tájain. Elmondása szerint: „Családi népvándorlásunk hároméves ciklusokban történt, amíg mindenki mindenkinek visszaadta a látogatást. Német, szerb, horvát, és szlovák szavak színezték – odahaza a nagycsalád összejövetelén – a magyar beszédet.” (*Bajai Arcélek*, 18. old.)

Nyolc éven keresztül olvashatta a bajai ciszter gimnázium homlokzatán: „Ora et labora!” – „Imádkozzál és dolgozzál.” „Ez az időszak meghatározta későbbi pályámat” – mondta, és hozzátette: „A ciszterci rend fekete-fehér reverendás pap-tanárai tarták fel előttem az egyetemes keresztény kultúrát.” Az „Ora et labora” – eredetileg bencés életideálhoz törhetetlen munkabírással igazodott: a Rádió hangarchívuma több mint 3000 műsorát, riportját őrzi. Könyvei ugyanerről a szenvedélyes és értelmes, minőségi munkaszeretetről tanúskodnak.

Ha az élet a bajai évek után tovább is vitte – a budapesti Pázmány Péter Tudomány-

egyetem jogi karán és vele párhuzamosan a bölcsészkaron magyar és francia nyelvet tanult – és ha a székesfehérvári és budapesti ügyvédi évek, a Rádió, az írás, az utazás és lakóhelyváltás el is fordították tekintetét Baja városától, elszakítani attól soha nem tudták.

Amikor már a Vallási Műsorok Főszerkesztőségének élén áll, és sorra bemutatásra kerülnek az ország harangjai, a bajai harangokat az elsők között szólaltatta meg. Természetesnek veszi azt is, hogy a nagyobb városok, Szeged, Pécs és Kecskemét mellett a Rádió – és így van ez a mai napig – egy kisváros, Baja időjárását is naponta bemondja.

„Szerettem Baját elfogultan és dohogva” – vallotta évtizedek múlva is városunk díszpolgára, aki sokat tett azért, hogy gyermek-kora helyszíneit, érdemes szereplőit a nagyvilággal is megismertesse. Társ szerzője lesz

többek között a bajai vonatkozású *Szent Ferenc leányai Baján* című kötetnek (Háztörténet 1929-1948); egyik szerkesztője a *Baja és Bács-Bodrog vármegye közséjei* kötet hasznos kiadásának, és a bajai Borbíró polgármesterről szóló kötetnek.

Amikor egyszer arról írt, hogy hite szerint milyen a riporter, többek között így fogalmazott: „Hiszi, hogy a munkája fontos. Ahogy múlnak a napjai, egyre fogékonyabb lesz a világ dolgai iránt, és egyre inkább elfelejti, mikor kellene abbahagynia. Ha egyszer majd nem lesz, egy pillanatra lehunyja tán szemét a képernyő és egyet-kettőt reccsen a mikrofon.” (RTV Újság 1971/26 VI.28-VII.4)

Tavaly jelent meg *Ha angyalt látsz, szóljál!* beszélgetéseket, rádiós tárcákat, hangulatokat bemutató kötete. Igazi írói, riporter

ars poeticacént is értelmezhető cím. „Ha angyalt látsz, szóljál! Lehet-e egy riporternek, egy írónak szebb, remélem, hogy nem elkoptatott a szó, nemesebb, sőt méltóságosabb dolga, mint angyalt látni és szólni!

Tudom, hogy ez a nap nemcsak arról szól, hogy „egy pillanatra behunyja a szemét a képernyő, és hogy egyet-kettőt reccsen a mikrofon.” Néhány napja temettük az ugyancsak bajai Udvardi Erzsébet Kossuth- és Munkácsy-díjas festőművészt, aki angyalokról nem írni, hanem festeni szeretett. Akik angyalokról szólnak – az angyal szó azt jelenti: küldött – ott mindig sokkal többről van szó annál, mint hogy földi távozásukkor reccsen egyet a mikrofon.

Mert ahol angyalt látók élnek, ahol angyalokról szólnak, ott mindig élet is születik.

Schindler Mátýás

Gyászol a város

Mély fájdalommal, a fájdalomtól lesújtva, szomorúan – a megszokott paneleket követve ezt kellene mondanom. Mégis úgy érzem, hogy ezt nem szeretném, Rapcsányi Laci. Halálad előtt egy héttel még telefonon beszélgettünk a bajai múzeumnak adandó könyveidről. A hangod vidám volt, mint mindig. A viszont látásra! – váltunk el egymástól..., de másként történt, mert másként rendeltetett.

„A halál nem jelent semmit. Csupán átmentem a másik oldalra. Az maradtam, aki vagyok és te is önmagad vagy. Akik egymásnak voltunk, azok vagyunk mindörökké. Úgy szólíts, ahogy mindig hívtál. Beszélj velem úgy, ahogy mindig szoktál. Ne keress új szavakat. Ne fordulj felém ünnepélyes, szomorú arccal. Folytasd kacagásod. Nevezzünk együtt, mint mindig tettük” – idézem Szent Ágoston szavait, mert ezek a szavak olyanok, mintha Te mondanád. Tudom, most itt ülsz lábadat lóbalva felettünk eme télutói felhőn, nevensz rajtunk, mert fázunk, de te már tudod, mikor jön a friss illatú tavasz. Sohasem gondoltál a télre, csak a tavaszra.

Jó érzés, hogy ki tudtad mondani és szavakba oly gyönyörűségeken oltani azt, amit mi érzünk itt a végeken. Szeretted a városod, ahogy írtad: „Elfogultan és dohogva”. A szeretet ambivalenciáját fogalmaztad meg és a tünékeny időt is, amikor ezt mondtad egy interjúban: „Hallom a régi öregek hangját: ez már nem az a város, ahol iskolába jártál, fürödtél a Sugovicában, rágtad a szentjánoskenyeret, fociztál a vásártéren; ahol hajkurásztátok egymást a Pandúr-szigeten meg a Déri-kertben, udvaroltál a Vónatkertben; ahol a posványosi nádasban búvóhelyet szerkesztettél és télen kötelet kötöttél a lovas szánkó után, hogy elhúzzon Csanádig. Ez már nem az a város, ahol éltél. Hallgatom szavukat, dohogásukat, aggodalmukat. Látom szemükben a tegnapi emléket. És egyszer majd elmondom mindenkinek külön-külön, hogy nem baj, ha így van. Ők sem azok már, akik hajdan voltak. Mi sem, én sem. A mindenkor maiak is mások lesznek holnapra. A települések, városok is élnek, ha más időszámítás szerint is, mint lakosaik.

Valami csoda folytán egyszerre érezted és értetted az időt, ami múlt, jelen és jövő. Itt a Dunánál, melynek „egymást ölelik lágy hullámai”. Tudtál beszélni a nálad jóval idősebbekkel, s játszani a gyerekekkel. Ott, akkor, abban a pillanatban. Érezted a másik ember minden rezdülését, ezért nyílt meg mindenki előtted, s vetették le sokáig magukra erőltetett álarcukat.

Mindörökké kérdés marad, hogy mi ismertünk-e Téged? Látlak, ahogy mégis Baja utcáin, megállítanak, Te mindenkivel kedvesen beszélgetsz, kérdezel és válaszolnak. De hova tűnt Ön, mon général...? – idézem a kérdést utolsó könyvedből. Ebben a könyvben riportjaidból, rádiós tárcáidból és hangulataidból válogattál. A kötet címe: *Ha angyalt látsz, szóljál!*

Kedves Laci! Kérünk, ha angyalt látsz, szóljál, mert szükségünk van az angyalokra. És mondj értünk egy Ave Mariát!

Baja városa nevében búcsúzom Tőled, nyugodj békében!

Zsigó Róbert

„Világ valamennyi vizét...”

hazatereld víz juhásza – írta profetikusan a 20. század legjelentősebb magyar költője, József Attila. Az ő idejében, a húszas és a harmincas években csak a hidrológusok tudták biztosan, hogy a föld vizei összefüggnek, és egyetlen hatalmas vízrendszert alkotnak. Ezen a vízrendszeren belül a folyók és tengerek partján élő két-

ezer millió ember annyi hulladékot termelt, amely még nem veszélyeztette a folyók egészségét. Ma már azonban más a helyzet: a Föld lakossága több mint háromszorosa a II. világháború előttinek, az ipari termelés megnyolcsorozódott, a folyók természetes tisztulási folyamata a háborús évekhez képest is a felére csökkent.

Ha a Baja sarkánál a Sugovica és a Nagyduna összefolyásánál indulunk, a dél felé áramló Duna Tulceánál három ágra bomlik, és ezek belefolyanak a Fekete-tengerbe. A Szent György-ág nagy része természetvédelmi terület, minimális hajózással és egy viszonylag tiszta vízbősséggel. Az északi ág, a mai ukrainai Duna, a Kilia-ág

potenciálisan (nem abszolúte) szennyezésmentes, köszönhetően a bőséges vízmenyiségnek és a folyó sebességének. Ez az ág a nem lerakódott szennyet beleárasztja a Fekete-tengerbe. A legártalmasabb a középső, vagyis a Sulina-ág, a legkisebb a három közül, ahol a lerakódás a legnagyobb, és a hordalékot megkétszerezi a hajózás mellékterméke, az olaj. Bár ezt a törvény tiltja, ennek a hajózási csatornának résztvevői, a Duna-tengerjáró vízi járművek a folyóba eresztik fáradt olajukat.

Ami a Dunával történik, az szaporán előfordul más folyóvidéken is. A Dunával, a Majna-csatornával összefolyó Rajnán, a Szajrán, mely a La Manche-csatornát táplálja, az Ír sziget másik felén is, hol az Atlanti-óceán a vízgyűjtő. A Liffey nevű nemzeti ír folyó az Atlanti-óceánban végez, közben begyűjti a Lyreen nevű folyócska hozamát, mely a Mayothon Egyetem alatt siet a Carlton uradalom térségébe. Itt fogtam két pisztrángot, méreteseket. Itthon kibontván a várt rózsaszín halhús helyett barna szövetre leltem, ehetetlen táplálékra. Kiderült, hogy a horgászpont felett két kilométerrel állt egy disznóhizlalda, melynek ürülékét a Lyreenba eresztették.

A dél-amerikai folyórendszerben, melyet helyi-közzel halászszerpontból ismerem, gondolok itt az Essequibóra, a Rio de la Platára és az Amazonasra, jobb a helyzet, mint az európaiban, mivel a folyók bővizűbbek, és partjainkon kevesebb az ember és az ipari létesítmény.

A második világháború kezdetén minden nyarat veránkai nyaralónkban töltötünk. A halfogás, a halászléfőzés mindennapi foglalatosság volt. Apám így szólt: „Evezél be a sodrásba, ahol a víz tiszta, és hozzá egy demizsonra való Duna-vizet a halászléhez.” Így történt – akkor. Pár évvel ezelőtt Csepel fölött fuldoklott egy ember. Kihúzták, bár sok Duna-vizet nyelt. Aztán három napig ápolták gyomormérgezővel a kórházban.

1975-ben a Persenbeug-zsilip alatt figyelttem annak kinyitását. A kitóduló sebes víz a gát falának csapott egy kilós paducot. A hal nem élte túl az ütést – ha lazac vagy pisztráng lett volna, alkalmazkodott volna a víz sebességéhez. A gátak egyéb jó-rossz tevékenységek mellett halakat roncsolnak.

A Dunát fenyegető katasztrófák egyike a folyó mélyítése a hajózás megkönnyítésére. Az elzáródást megszüntető eljárások megváltoztatják a tradicionális helyeket, a delták vízzel telnek és tönkreteszik a talajvizek szinthezetét. A Dunát védő International Commission for the Protection of the Danube River, mely Bécsben székel, egy díjat tűzött

ki a 2013-ra benyújtott legjobbnak ítélt védelmi tervre. A veszély háromágú: nukleáris, ipari és mezőgazdasági. Ez idáig Ausztria 240 szennyvízcsökkentő állomás jegyez, a sokkal nagyobb Románia 116-ot.

Emlékezzünk a Baia Mare katasztrófára, hol ciánnal mérgezték a folyórendszert. Ugyanúgy a halálos vörös iszap áttörésre, mely a földek megmérgezésén túl kilenc ember halálát okozta. Felmérések szerint a Marcal folyó „áradásából” 697 millió liter toxikus folyadék szennyezte meg a Dunát.

Láthatjuk, hogy a szenny nemcsak közvetlenül, hanem közvetve is eljut a Dunába. A tíz folyóparti ország közül Német-honból, Ausztriából a legkevesebb, Szlovákiából, Magyarországból, Horvátországból, Szerbiából, Bulgáriából, Ukrajnából, Moldovából több mocsok, Romániából a legtöbb. A folyókat tekintve: az Illerből, a Lechből, az Isarból, az Innből kevés, a Moravából, Vágból, Temesből több, a Drávából, a Tiszából, a Szávából, az Oltból, a Szeretből, a Prutból a legtöbb. A Dunának meg kell emésztienie a városok szennyét, a gazdaságok féregirtó szereit (sajnos ilyenek a szúnyogirtó szerek is), a hajók fáradtolaját és az ipari üzemek melléktermékeit. A foszfor és nitrogén előmozdítja az algák szaporodását, és csökkenti a halak túlélési lehetőségeit. A lelkiismeretlen eljárások fokozása során 1988-ban előfordult, hogy 364 kádnyi Itáliából származó mérgeanyagot eresztettek a Dunába, melynek lecsorgó gonosz hatása a török partokig ért.

Az elmúlt húsz esztendőben, főleg skandináv kezdeményezéssel, zöld technológiákat vezettek be több olyan kelet-európai üzemből, ahol korábban, a kommunista éra alatt, nem törődtek a szennyeződéssel. Romániában csak igen csökkentett mértékben használják a zöld technológiákat, és ennek következtében Románia és Bulgária között a Duna-szennyezés konfliktusa maradandó probléma. (A korlátlan ipari szennyezés mértéke Bulgária halászatát megtámadta.)

Hogyan segítsünk a bajokon? Erre nincs egyszerű válasz. A víz felhőkből jön, jobbára tisztán. A víznek egy hányada föld alatti forrásokból jön, szennyezésmentesen. A víztisztító berendezések segítenek lebontani az ürüléket, káros kémiai anyagokat.

Jókai írja *A jövő század regényé*-ben: „az ideális városban nincs szemét, nincs kloaka, nincs gyármoslék. Az mind trágyává alakítatik, mielőtt emberölő gázaival a levegőt megfertőzhetné volna, s a piszok megtér rendeltetési helyére, a szántóföldre, s lesz belőle arany, a mérge a földbe vegyül, s feltámad mint kenyér.”

Lényeges, hogy a Duna-környező tájak mocska ne a mellékfolyókba folyjon, hanem derítőkbe. A városi fekáliákat – lehetőleg a mezőgazdasági trágyával egyesítve – felhasználásra kell összegyűjteni. Nagy Duna menti tárolókat lehetne építeni, melyekből a víz a Dunát táplálja. Az erőmű- és gátrendszer Szlovákiától kezdve megrendszabályozandó: az elzáró periódusokat kell csökkenteni, további erőművek építését – melyek a talajvíz-szerkezetet megrongálják – megtiltani. A meglévő természetes halkeltető helyek mellé létrehozni új keltető helyeket. A halfogás mennyiségét területenként csökkenteni, és megtiltani a lézeres radaros halászatot a Dunán.

Kabdebó Tamás

Tiszta vizet a Dunába

„Világ valamennyi vizét hazatereld víz juhásza”

Dunátájon temagad légy tisztítandó víz kovásza.

Nemes szavak? ámokfutás? illúziók kergetése?

Most érik be, most érik be a fekáliák vetése.

Fonallal folyik a Duna, gátak szegik áramlását,

a pecások ríva nézik hulló halak haldoklását.

Szennyel csorgó csatornád: Ferenc, Sugovica, Sió

Újraélesztése máma: legeslegnehezebb dió.

Rajnai hajók olaja, Majna menti gyárak szennye,

bombarepesz-emberroncsok, vér és a kórházak gennyé

csordogál, csobog, özönlik minden-minden a Dunába

céda préda udvarhölgyek egy királyné udvarába.

Tiszta ruhát patakocskák! Általvezető csatornák,

kies vendunák, hó-Dunák, befolyók, morcos morotvák!

Alvó lelkiismeret ébredj, szüred, derítsd, tisztítsd a vizet.

A jövőt csak az szolgálja, aki élet-vízzel fizet.

Ismét lélegezz Duna, ringass mint vén gyermeket

Mossad egybe vizeit az égnek és a földi könnyeket.

Kabdebó Tamás

„A rejtelmes Csáth Géza”

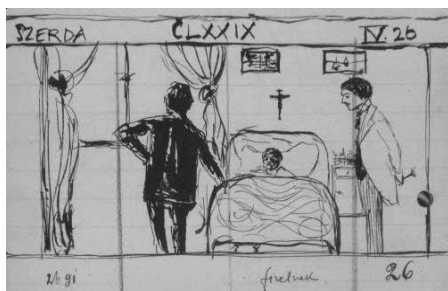
Kiállítás Csáth Géza földesi naplójairaiból

A Szabadkai Városi Könyvtár *Csáth Géza földesi naplójairaiból és rajzfüzetének atlasza* című kiadványát mutatta be az érdeklődőknek az Ady Endre Városi Könyvtár és Művelődési Központ, felnőtt részlegében. A Magyar Kultúra Napja alkalmából meghívott vendégek: Ágoston Pribilla Valéria igazgatóhelyettes és Hózsa Éva irodalomtörténész, a kiadvány két szerkesztője, valamint Dévavári Beszédes Valéria szerkesztőbizottsági tag arról beszéltek, hogy miért tartották fontosnak megjelentetni a naplójait, és a könyv címében megfogalmazott kérdésre „csak nézni kell ezeket a rajzokat...” milyen választ lehet adni? Igaz-e, hogy szükséges némi képzőművészeti és irodalomtörténeti háttér tudás is a naplójait értelmezéséhez?

Csáth Géza életrajzának ismerete mindenestre elengedhetetlenül szükséges a naplójait megértéséhez. Csáth azon kevés írók egyike volt, aki naplóiban szemérmetlenül kitérülte, orvosi precizitással írta le testi-lelki bajait, és esendőségének teljes valójában mutatta meg önmagát. Naplójairaival ugyanez a helyzet. Bár ezek a rajzok, rajzvázlatok a *Páciensek könyvé*-ben, egy hivatalos okmányban jelentek meg, a betegek adatai mellett mégis Csáth Géza lelkivilágához, még pontosabban, kórképéhez nyújtanak segítséget. Akár közvetett dokumentumoknak is tekinthetők, melyek hozzásegíthetnek ennek a különlegesen zaklatott lelkű művésznek, embernek jobb megismeréséhez.

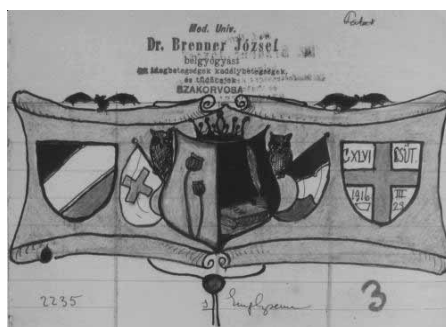
Néhány életrajzi adat emlékeztetőül:

Csáth Géza gyerekkorától kezdve festő akart lenni, de főgyógyász apja, aki szenvedélyesen zenélt, hegedűművészt akart belőle faragni. Sem festő, sem muzsikos nem lett belőle, de Bródy Sándor biztatására komolyabban kezdett foglalkozni az írással. Alapító munkatársa volt 1908-tól a *Nyugat*-nak. Első novelláskötete, *A varázsló kertje* 1908-ban látott napvilágot.

Halálóság

Orvosi diplomáját 1909-ben szerezte meg. Először Budapesten volt gyakornok, majd 1910-től különböző fürdőhelyeken praktizált. Ekkor használt először morfiomot, amire tudatosan szokott rá, mert érdekelte a szer tudatmódosító hatása. 1919-ben a bajai elmeosztályon ápolták, innen megszökött, lelőtte feleségét, majd sikertelen öngyilkosságot követett el. A szabadkai kórházba került, de onnan is megszökött és végül gyógyszer túladagolás következtében meghalt.

Címer

Csáth Gézának, úgy is mint dr. Brenner József belgyógyásznak, az idegbetegségek, kedélybetegségek és tüdőbajok szakorvosának (ahogy a *Páciensek könyvé*-ben is látható a pecséten) életét a folyamatosan jelen lévő halál uralta. Gyerekkorának meghatározó eseménye volt édesanyja korai elvesztése. Kezdeti tüdőbetegsége miatt rászokott a morfiomra, melytől szabadulni később már nem tudott. Mint orvos naponta találkozott az elmúlással. A háborúból súlyos betegen tért haza. Felmentették a tolvábbi katonai szolgálat alól és Földesre, majd Regőcérre küldték községi orvosnak.

A Földesen töltött idő alatt, 1916 folyamán keletkeztek a naplójait. Minden nap jegyzetelt és rajzolt. Ugyanolyan napi

Ádám és Éva

rituálé része volt ez számára, mint a morfiomadagja, vagy egyéb tudatmódosító szerek bevétele.

A *Páciensek könyvé*-be egy orvos-művész, és egy művész-orvos rajzolt egyszerre. Ez a kettőség amennyire pozitív kapcsolat is lehetett volna, Csáthnál mégis negatív, tragikus végkifejlettel járt.

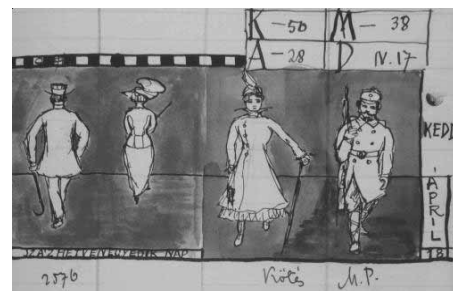
Mint orvos, tudományosan figyelte magában a művészt, és mint művész, érdeklődve merült el az orvostudomány új felfedezéseiben. Főleg Freud és a modern lélektan érdekelte. Nem rettent meg attól sem, hogy saját maga legyen kísérleteinek alanya. Hitt az orvostudományban, és tudni akarta, hogy működik az agy, hogy befolyásolja érzéseinket, cselekedeteinket.

Koszolányi, az unokabátyja, ezt írta róla: „...Az, hogy elmeorvosnak készült, talán öntudat alatti kirezgése volt annak a megismerésnek, hogy beteg, és magán akar segíteni.”...

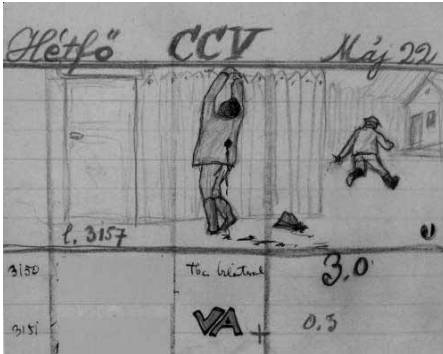
Csáth Géza ismerni akarta betegségének pontos diagnózisát: orvos volt, és azt hitte, meg tudja gyógyítani önmagát. Amíg tudta, kiírta magából rémálmainak, tudatalattijában lappangó félelmeit, rosszul végződő meséit. Amikor pedig elhatalmasodott morfinizmusa miatt már nem tudott írni: rajzolt. Egy érzést, egy hangulatot.

Nők, férfiak, kék, mákgubó, halottaskocsi, bagoly, kereszt, táj a visszatérő motívumai. Néha színesben, néha fekete-fehérben. A bibliai motívumokat Csáth átértelmezve rajzolta, akaratlanul is saját lelkivilágára vetítve. Az édenben Ádám kést nyújt az őt alomával kínáló Évának. A nagyszombati mennybemenetelen Jézus leveszi fejéről a töviskoronát, és magával cipeli keresztjét.

Vázlatrajzot készített arról is, amit olvasott vagy látott: egy Jókai regényről, egy Szomorj színdarabról. Van egy rajz a szerb hadifoglyokról is, akik árkot ásni érkeztek húsvét keddjén, és egy igazán vidámnak mondható rajz is található április

Film

Gyilkosság

15-i dátummal. Tavasz van, és az esőben egy hosszú hajú lány táncol. A rajz fölött kottarészlet **Frühling** címmel.

Kosztolányi megállapítása: „...Csáth Géza orvos. Pszichiáter, aki tudja, hogy lelki életünkben nincsenek csodák és véletlenek, a lelkünk történései éppen olyan végzetesek, mint a szívünk, a vesénk, a májunk működése és a haragunk, az ambíciónk idegreakcióját szabályos görbékben lehet levetíteni a fehér lepedőre....”

Elmondhatjuk tehát, hogy Csáth Géza naplójai adalékként szolgálhatnak művésze behatóbb megismeréséhez, és a bevezetőben említett kérdésre, hogy „Csak nézni kell ezeket a rajzokat” a válasz egyértelműen az, hogy nem elég „csak nézni” őket.

Gondolkozhatunk azon is, hogy vajon volt-e mentség Csáth Géza számára? És rögtön válaszolhatunk is rá: nem, nem volt, de valószínűleg nem is fogadott volna el semmilyen segítséget.

Egyet kell értenünk Thomka Beáta irodalomtörténész megfogalmazásával: „...a

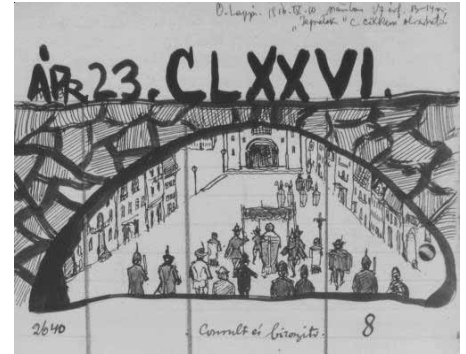
küzdés-reményvesztés, illetve a harmóniadiszharmonia kettős naprendszereként vált kortársunkká.”

Csáth halálának végkifejleteként említsük meg azt is, hogy végakarata az volt, szívét, máját és agyát egy külön dobozban szállítsák Pestre, az Elme- és Idegkórtani Klinikára. Azt szerette volna, ha szerveit halála után azon a klinikán vizsgálják majd meg, ahol ő dolgozott. Viszont a három szervből csak az agyvelő jutott el Pestre, sajnos – talán a rossz tárolásnak köszönhetően – az is felbomlott állapotban. Így aztán a vizsgálatra alkalmatlan agyvelőt Csáth egyik orvoskollégája a klinika kertjében temette el, a Balassa utcai fák között.

Csáth ezen kívül még azt is szerette volna, ha sírjára nagy, feketére pácolt tölgyfakeresztet állít az „utókor”, és belevéseti Weiner Leó Chopin emlékére írt művének utolsó öt ütemét.

Természetesen ezek közül semmi nem vált valóra. Csáth Géza ma jelöletlen sírban nyugszik Szabadkán.

„...Október – az a hervadó asszony, aki messze az országúton valahol gyászruhában ment, elküldte hozzánk legforróbb sóhajtását. Meleg volt a levegő, akár egy májusi estén, és nedvesség nélküli. De a nyári várakozás perzselő vágyai messze szállottak tőlem. A nádasban gyulladtak ki talán, mint apró lidértcűzök. Húnyt szemekkel is láttam őket. Igen, jól láttam a vágyaimat: a nyári várakozás forró, fehértestű leányait, akik messze a nádasban gázoltak hosszú, karcsú bokáikkal, és fáztak a vízben. Meleg őszi hajnal szellője símogatta végig az arcomat. A kék csónak

Mise

a túlsó partokhoz ért. A fürdőház, a villák mint apró játékpéletek tűntek föl a másik parton. Chloe előttem a csónak fenekén feküdt. Csak néhány pillanatilátást néztem csodálatos aktját, bőrét, amely mezítelenül is rózsaszínű, vértelt volt, és mellét, amely egészséges szabályossággal pihegett. Megcsókoltam a szeméit, aztán kiléptem a csónakból, és kigázoltam a partra. Övig áztatott a hideg víz, de nem fáztam. Míg visszaértem a szobámba, a nap megszáritotta a ruhámat. Mehettem a vasútra, könnyed és víg voltam, fűtültem. A kék csónakban ekkor nyithatta föl Chloe a sziürke szeméit.

Amikor a vonat elhagyta a szőlőskertet, szakaszomba belépett egy sápadt, sziürke árnyék: a Szomorúság – és leült velem szemben.

De ekkor már nem tudtam leszállni. A mozdony rohant velem.”

(Részlet *A kék csónak* című novellából)

Bruzlai Czifra Erika

A rajzok a Szabadkai Városi Könyvtár engedélyével jelentek meg.

Dr. Dániel József köszöntése

80. születésnapja alkalmából

Rendhagyó osztályfőnöki óra keretében köszöntötték volt tanítványai a tanár urat 80. születésnapján, bajai lakásán.

A III. Béla Gimnáziumban 1958-62 között tanulmányokat folytató nagy létszámú osztály főnöke Dániel tanár úr volt. Az osztály tanulóiról érdemes megjegyezni, hogy néhány kivétellel valamennyien egyetemi, főiskolai diplomát szereztek, soraikból több tudós, nagy nevű orvos, államigazgatási és gazdasági vezető került ki.

E jeles nap alkalmából az osztály jelenleg is élő 32 öregdiákja képviselőként egy csoportot kereste fel a tanár urat és kedves feleségét, Ibolya asszonyt. A köszöntés és koccintás után, bőséges és pompás vendéglátás keretében elevenítették fel a jelenlévők a több

mint ötven évvel ezelőtti emlékeket, bízva abban, hogy még számos alkalommal köszönthetik a jó egészségnek örvendő, jelen-

leg is alkotóereje teljében lévő tanár urat és elválaszthatatlan párját, kedves feleségét.

Tóth György

Védendő védtelenek: a vízisikló

A tavasz az esztendő egyik legszebb időszakában ilyenkor füleinkkel a madár-ének változatosságában; míg szemünkkel az előbújás után hamarosan színes arcukat mutató virágokban, a rügyező-kilombosodó cserjék-fák zöldjében, a kényszerű téli pihenő után előmerészkedő vagy a melegebb déli tájakról visszatérő állatokban gyönyörködhetünk. Városunk és környéke vizeinek partjait járva akár már március közepe táján élénk kerülhet a Magyarországon leggyakoribbnak és az egész országban elterjedtnek számító vízisikló (*Natrix natrix*), amely közeledésünkre igyekszik gyorsan eltűnni. Ha túl későn vesz észre bennünket, menekülés helyett holtan tettei magát: hátra fordul, kitérte a száját és mozdulatlanul dermedve várja továbbmenetelünket. Megfogva kloakájából bűzös mirigyváladékot bocsát ki, amellyel nehezen felejthető élményt szerez: a szagtól az alapos tisztálkodás ellenére napokig nem lehet szabadulni.

A hüllők (*Reptilia*) osztályába, a pikkelyes hüllők (*Squamata*) rendjébe, a kígyók (*Serpentes*) alrendjébe és a siklófélék (*Colubridae*) családjába tartozó vízisikló nőstényeinek testhossza 100-120 (háborítatlan területeken ritkán ennél valamivel több), a hímeké még tökéletes élőhely adottságok közepette sem éri el a 100 centimétert. A faj példányai leginkább a halántékuk két oldalán látható sárga – hátsó domború ívükön feketével szegélyezett – félholdakról azonosíthatók be, amely a hímeknél élénkebb, a nőstényeknél halványabb tónusú lehet. A vízisikló hátoldala barnás-, zöldes- vagy kékes-szürke, amelyet 3-6, pontokból álló foltos tesz változatossá. Ritkán előfordulnak fekete, melanisztikus példányok is. A hüllő szürke hasoldalát fekete-fehér mintázat tarkítja. Egyes példányoknál a tarkótól a farkig két vékony, világossárga csík húzódik.

A telelőhelyükről előbújó siklók – a többhónapos koplalást követően üres gyomruk megtöltése és a közelgő szaporodási időszakhoz szükséges jó testi állapot elérése okán – igyekeznek kondíciójukat felerősíteni. Fő táplálékukat az élve lenyelt békák, kisebb méretű halak és rágszálók jelentik. Termetesebb béka elfogyasztása több mint egy órát is igénybe vehet, ilyenkor szívszorító annak kétségbeesett sírását hallani. Egyúttal érdemes megjegyezni, hogy a vízisikló élete sem mentes a kihívásoktól és folyamatosan veszélyben van: a gázlómadarak számára a tápláléklánc részeként eleségül szolgál.

A május végi, június eleji párzási időszakban gyakori, hogy egy-egy nősténynek több hím ered a nyomába. Ilyenkor a faj példányai gyakrabban kerülnek szemünk elé. A nőstények a korhadó alom vagy az avar nyirkos részébe július második felétől augusztusig rakják le 12-40, végüknél összeragadt és így fűzést alkotó tojásaikat

(tágasabb üregekben előfordulhat több nőstény összetojása is). A kora ősszel előbújó utódok azonnal önálló életbe kezdenek (a hímek 3, a nőstények 5 évesen válnak ivaréretté). A vízisiklók október második felében, enyhe őszt követően november elején téli álomra földalatti üregekbe, szalmakazlakba, pincékbe, kövek alá stb. húzódnak.

A vízisikló Skandinávia valamint a Brit-szigetek északi részének kivételével egész Európában honos. Magyarországon a sík-, a domb- és a hegyvidéki területek elsősorban patakokhoz, folyókhoz, lápokhoz, mocsarakhoz és tavakhoz közeli részein található meg, bár zsákmányszerzés céljából azoktól – a vízhez való kötődése ellenére, ezt egyébként neve is jelzi – akár nagyobb távolságra is eltávolodhat. A Baja környéki vizes élőhelyek – a gyors folyású dunai szakaszok kivételével – szinte korlátlan lehetőségeket jelentenek a faj számára.

Lázár Kálmán *Hasznos és kártékony állattainkról* című könyvében a vízisiklót a hasznos hüllők közé sorolta és az alábbiakat írta róla (*I. rész: Emlősök, madarak, hüllők*. Budapest 1874. 118-119. oldal). „Mocsarak és folyamok közelében, kertekben és ligetekben tartózkodik, hol szorgalmasan vadássza a kártékony rovarokat és egereket. A meleget nagyon kedveli, miért télire ganéjdombokba vagy pinczébe rejtőzik, s a pinczében rendkívül hasznossá válik, mivel az általa folytonosan üldözött egerek közül azok eltávoznak, melyeket zsákmányul ejteni nem bír. ... Halastavak és haltenyészdek közelében nem tűrendő meg, mivel ott sok apró halat és halikrát pusztít el, mi által sokkal tetemesebb kárt okoz, mint amennyi hasznot hajt.”

Napjainkban a faj veszélyeztetettségének fő oka élőhelyeinek átalakítás miatti eltűnése. Az emberek hüllőkhöz történő esetenként

A vízisikló a zsákmányul ejtett békát a fejénél kezdve, élve nyeli le

ellenséges viszonyulása az állat szándékos pusztításához vezethet, amelyet tudatos felvilágosító munkával meg lehet változtatni. A vonulási útvonalakon átvezető autó- és vasutaknál terelőkerítések és alagutak létesítésével – a békáknál és teknősöknél alkalmazott megoldásokhoz hasonlóan – az elütések száma radikálisan csökkenthető. A vízisikló a vidékfejlesztési miniszter 100/2012. számú rendelete szerint védett, természetvédelmi eszmei értéke 25 000 forint.

Dr. Nebojszki László

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, dr. Dániel József,
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlaszám: 11732033 20030119

Postacím:
6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.
Telefon: 79/325-599

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**